

**ШКОЛА
ОЧИМА БАТЬКІВ:**
ГРОМАДСЬКЕ СПРИЙНЯТТЯ
ЯКОСТІ НАДАННЯ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ПОСЛУГ
В УКРАЇНІ

Звіт за результатами
соціологічного
дослідження

ISBN 978-966-97419-6-7

Гоманюк М., Даниленко І., Антощук Ю., Маркелюк А. Школа очима батьків: Громадське сприйняття якості надання загальноосвітніх послуг в Україні. – Херсон: Гілея, 2020. – 80 с.

Автори:

Гоманюк Микола – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії Херсонського державного університету, голова Херсонського обласного відділення Соціологічної асоціації України;

Даниленко Ігор – старший викладач кафедри методів соціологічних досліджень Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна;

Антощук Юрій – голова правління Херсонського обласного благодійного фонду «Об'єднання»;

Маркелюк Анастасія – магістрантка Херсонського державного університету

Видано Херсонським обласним благодійним фондом «Об'єднання» в рамках проєкту «OpenSchool in UA – Єдина система відкритих бюджетів шкіл» – за фінансової підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні

Ця програма фінансується **Європейським Союзом** та спів-фінансується і впроваджується **DANIDA**

**MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK**
Danida

EUACI
EUROPEAN UNION
ANTI-CORRUPTION
INITIATIVE

Розвиваємо Україну з 2011 року

ОБ'ЄДНАННЯ

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЄКТ (Антощук Ю.)	4
ВСТУП. ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ (Маркелюк А.)	5
ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (Даниленко І., Гоманюк М.)	9
Методи проведення дослідження	9
Дизайн вибірки респондентів кількісного опитування	10
Соціально-демографічні характеристики опитаних	11
Розділ 1. ШКІЛЬНА ОСВІТА В УКРАЇНІ	16
1.1. Оцінка якості шкільної освіти	16
1.2. Оцінка якості роботи шкіл	21
1.3. Довіра суб'єктам освітнього процесу	25
1.4. Проблеми шкіл	27
1.5. Напрямки реформування шкільної освіти	32
Розділ 2. БЛАГОДІЙНА ДОПОМОГА БАТЬКІВ	36
Розділ 3. ЗВІТУВАННЯ ШКОЛИ ПЕРЕД БАТЬКАМИ	51
Розділ 4. ШКІЛЬНІ ІНТЕРНЕТ-САЙТИ	56
Розділ 5. ШКІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ	59
ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ (Гоманюк М., Даниленко І., Антощук Ю.)	60
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	62
ДОДАТОК 1. Анкета масового опитування (Гоманюк М.)	64
ДОДАТОК 2. Вибірка масового опитування (Даниленко І.)	70
ДОДАТОК 3. Єдина система відкритих бюджетів шкіл (Антощук Ю.)	76
ДОДАТОК 4. Благодійна допомога у школі: Інформація для батьків (Антощук Ю.)	78

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЄКТ

Ми можемо багато говорити про проблеми, які існують у загальноосвітніх закладах країни, але більшість із них – однакові для всіх регіонів. Зокрема тема благодійних внесків у школах мало не щотижня висвітлюється на регіональних та національних телеканалах, обговорюється в соціальних мережах та групах. І начебто спроби реформувати українську систему освіти робляться, але будь-яка система схильна до самозбереження, а тому єдиний дієвий спосіб щось змінити – це змінити нас самих і наші погляди на деякі речі.

З 2015 року команда OpenSchool працює в напрямку запровадження Єдиної системи відкритих бюджетів в українських освітніх закладах задля підвищення прозорості фінансування їх потреб, а також зниження напруженості між батьками та адміністраціями. Цифрові технології допомагають нам у цій нелегкій справі. Наразі понад 600 закладів освіти з 30-ти населених пунктів України зареєстровані в системі OpenSchool і звітують перед громадою щодо отримання та використання бюджетних і позабюджетних коштів.

За останні декілька років ми провели більше 200 зустрічей, презентацій та семінарів у понад 25-ти населених пунктах України, на яких загалом були присутні понад п'ять тисяч осіб. Чим більше ми спілкуємося з батьками, директорами та управліннями освіти в різних містах України, тим більше ми стикаємося з проблемами, які тягнуться ще з дев'яностих. Ми також спостерігаємо за тим, як виникають конфлікти на різних рівнях: учні – батьки – учителі – директори – установи управління освітою, як зростає невдоволеність батьків освітнім процесом у школах, як знижується їхня довіра до вчителів. Останні ж своєю чергою перебувають під додатковим тиском із боку громадськості та керівництва.

Навіть забезпечення школи 100%-м державним фінансуванням усіх потреб уже сьогодні не вирішить усіх проблем, які існують в освітній сфері. Адже проблеми – не тільки в грошах чи в їх відсутності. Щоб подивитися на ситуацію більш широко, ми вирішили дослідити ставлення батьків, чий діти навчаються в загальноосвітніх школах України, до сучасної системи освіти. Отже, вашій увазі пропонуються результати дослідження «Громадське сприйняття якості загальноосвітніх послуг в Україні», що допоможуть нам розібратися, якою бачать українську школу сучасні батьки.

Юрій Антошук,

Голова Фонду «Об'єднання»
Співзасновник OpenSchool in UA

ВСТУП. ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Якість освіти – складний інтегральний показник, який включає цілу низку показників, і тому вона привертає увагу вчених різного спрямування. Темі якості системи освіти в Україні приділялося достатньо багато уваги. Проте в академічній спільноті так і не було досягнуто загального трактування поняття «якість освіти», не розроблено уніфікованих критеріїв. Так, Марк Поташник розглядає якість освіти як співвідношення мети й результату (Кулик 2015). На думку В'ячеслава Полянського, якість визначається результатами освіти. Подібну позицію займає Олександр Моїсєєв, зазначаючи, що якість освіти має задовольняти потреби учнів, суспільства та замовників освітніх послуг. Деякі інші вчені, такі як Олександр Субетто, Сергій Шишов, Андрій Третьяков, Тетяна Шамова, розглядають оцінку якості освіти як єдність процесуальної та результативної складових (Кулик 2015).

Намагаючись систематизувати множину поглядів на визначення поняття «якість освіти», Руслан Шматков поділив дослідників на п'ять основних груп (Шишов 2000):

- перша група: Сергій Шишов, Валентина Кальней, Олександр Моїсєєв і Євген Яковлев визначають якість освіти через відповідність очікуванням та потребам як індивіда зокрема, так і суспільства загалом. Якість освіти вони бачать як множину показників результативності стану й процесу освіти (зміст освіти, форми та методи навчання, матеріально-технічна база, кадровий склад тощо);
- друга група: Євгенія Бондаревська і Леонід Санкін відштовхуються від сформованого рівня знань, умінь, навичок, а також соціально значущих якостей особистості. Параметри якості освіти, з їхньої погляду, – це соціально-педагогічні характеристики, що включають цілі, технології, умови та особистісний розвиток;
- третя група: Валентин Байденко і Олександр Субетто роблять акцент на відповідності сукупності властивостей освітнього процесу і його результатів вимогам стандарту, соціальним нормам суспільства та особистості. З цього погляду, якість освіти постає інтегральною характеристикою відразу декількох базових понять – процесу, результату й системи;
- четверта група: Марк Поташник, Володимир Панасюк і Олександр Крахмалєв основним критерієм якості освіти вбачають відповідність результату цілям освіти. При цьому якість освіти уявляється як сукупність характеристик освіченості випускника;
- п'ята група: Тетяна Шамова і Павло Третьяков поняття «якість освіти» визначають як здатність освітнього закладу задовольняти як установлені, так і прогнозовані потреби.

Відсутність єдиної думки щодо визначення поняття «якість освіти» викликана тим, що воно становить собою комплексний показник, а тому у вітчизняній науковій думці існує низка різних методик, підходів і методичних рекомендацій щодо визначення якості освітніх послуг. Так, Олена Кулик наголошує на потребі правильно визначати індикатори, за якими буде відбуватись оцінювання (Кулик 2015). Учена пропонує у визначенні якості освіти опиратися на чотири групи індикаторів:

- перша – індикатори рівня досягнень (з математики, читання, природничих наук, інформаційних та комунікаційних технологій, іноземних мов, суспільствознавства, уміння вчитися самостійно);
- друга – індикатори успіху та переходу (кількість учнів, які кинули школу, кількість учнів, які здобули повну середню освіту, і тих, хто навчається у вищих навчальних закладах);
- третя – індикатори моніторингу шкільної освіти (оцінювання та управління шкільною освітою, участь батьків в освітньому процесі);
- четверта – індикатори ресурсів та структури (освіта та підготовка вчителів, охоплення дошкільною освітою, кількість учнів, що припадає на один комп'ютер, освітні витрати на одного учня тощо).

Натомість Наталія Кузнецова вважає, що оцінювання якості освіти має здійснюватися з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників, що на неї впливають (Кузнецова 2014). У своїх дослідженнях вона використовує управлінський підхід для вивчення чинників, що впливають на якість системи освіти в Україні. Схожої думки дотримується Олександра Савченко. Дослідниця зазначає, що для оцінювання якості освіти потрібно бути достатньо обізнаним із чинниками впливу на неї, особливо сучасними, що інколи не беруться до уваги (Савченко 2009).

Значна частина проведених у сфері вимірювання якості освіти досліджень стосується і питань технології оцінювання якості освіти. Так, Тетяна Лукіна пропонує для визначення якості шкільної освіти власну методику проведення моніторингових досліджень. У цьому разі об'єкт розглядається з точки зору державного управління (Лукіна 2009). Галина Єльнікова та Віктор Григоряш пропонують технологію інструментарію кількісного вимірювання якості освіти в навчальному закладі на основі кваліметричного підходу (Єльнікова 2014). Цей підхід передбачає кількісний опис якості предметів або процесів (кількісна оцінка якості), при цьому основним інструментом кваліметрії постає експертний метод. Зазвичай це метод Дельфі – систематичний збір інформації про об'єкт прогнозування через опитування експертів та узагальнення даних (Єльнікова, Григоряш 2014).

Помітна кількість робіт присвячена проблемі конкурентоспроможності освітніх послуг. Це питання перебуває передусім в полі зору економістів, зокрема Наталії Карпенко, та істориків Тетяни Антонюк, Анатолія Алексюка, Івана Беха та ін. (Антонюк 2010, Карпюк 2009). Деякі роботи присвячено вивченню феномену репетиторства як складової тіньової економіки (Ольга Хмелевська) та оцінки якості й обсягів витрат коштів сімейного бюджету на шкільну освіту (Катерина Середа) (Репетиторство як...

2017, Соціально-гуманітарні аспекти... 2013). Звернення до репетиторів – це також цінний індикатор якості надання освітніх послуг.

Більшість вітчизняних науковців розглядають проблему оцінювання якості освіти з боку педагогіки або у філософському, фінансовому, історичному чи управлінському ракурсах. Хоча якості освіти не надається достатньо соціологічної уваги, така робота в Україні проводиться. Деякі теоретичні розробки цієї проблематики було створено Світланою Щудло. Вона розглядає якість освіти як соціологічну проблему і здійснює її теоретичний аналіз. Соціологічне трактування якості освіти, на її думку, «має бути інтегральним, охоплювати і процесуальні, і результативні характеристики освіти; включати макро-, мезо- та мікрорівень аналізу системи освіти; розглядати відповідність освіти сучасним і майбутнім (прогнозованим) потребам усіх суб'єктів освітнього простору – держави, суспільства, роботодавців, академічної спільноти, студентів» (Щудло 2010). Щодо практичної реалізації соціологічних підходів до оцінювання якості освіти, то низка вчених зупиняється на застосуванні таких методів, як масові опитування, фокусовані й глибинні інтерв'ю зі студентами. До того ж, як показує здійснений аналіз літератури, соціологічні підходи до оцінювання якості освіти стосуються передусім досліджень якості освітньої системи вишів, а не шкіл (Людмила Ільч, Анатолій Слободняк, Дмитро Швець тощо) (Ільч 2016, Слободняк 2020, Швець 2011). Це можна пояснити порівняно легкою процедурою здійснення польового етапу, доступністю студентства як респондентів: у переважній більшості це дорослі люди, на опитування яких не треба брати різних дозволів.

Щоправда, зустрічаються роботи, де оцінка якості освіти виводиться на основі думки не лише студентства, але й директорів шкіл, учителів та батьків, але їх кількість незначна. Дослідженню думки батьків з приводу якості загальної середньої освіти приділяється чи не найменше уваги. Зокрема існує певна кількість праць, які так чи інакше зачіпають окреслену проблематику. Серед них – результати досліджень Катерини Середи, Сергія Білошпицького та групи вчених – Володимира Коробова, Миколи Гоманюка й Ігора Даниленка. Так, перша з названих дослідників зупинялася на проблемах вивчення оцінювання якості та обсягів витрат коштів сімейного бюджету на шкільну освіту в Сумській області (Соціально-гуманітарні аспекти 2013). Володимир Коробов, Микола Гоманюк й Ігор Даниленко аналізували якість освіти в м. Каховці, основою для чого стало масове опитування батьків, а також глибинні та фокусовані інтерв'ю з учнями, директорами й батьками (Біла книга... 2017). Сергій Білошпицький здійснив дослідження громадської думки з актуальних соціально-педагогічних проблем розвитку освіти (Білошпицький 2016). На основі масового опитування вчителів, директорів і батьків він здійснив спробу визначення якості шкільної освіти України й на прикладі довів, що соціологічні дослідження в освітянському середовищі мають значний суспільний, управлінський, науковий та навчально-методичний потенціал.

Незважаючи на існування значної кількості праць, присвячених оцінюванню якості освіти, означена сукупність проблем залишається вивченою недостатньо. Часто такі дослідження мають достатньо обмежений регіональний характер. Проте дослідники доходять згоди щодо важливості моніторингу якості освітніх систем. З огляду на це, існує потреба в розробленні нових методик оцінювання якості освіти з орієнтацією

на соціологічні підходи, на широке коло соціальних груп, задіяних в освітній сфері як безпосередньо, так і опосередковано. Тому важливим підґрунтям для оцінювання є наявність актуальних даних, на основі яких можна було б здійснити комплексний аналіз якості шкільної освіти. Ураховуючи зазначені вище проблеми, в основу нашої роботи було покладено вивчення суб'єктивної оцінки навчального процесу в загальноосвітніх школах України від батьків учнів.

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження здійснювалося Херсонським обласним відділенням Соціологічної асоціації України та компанією Нью Імідж Маркетинг Груп на замовлення Фонду «Об'єднання» в межах проєкту «OpenSchool in UA – Єдина система відкритих бюджетів шкіл» – за фінансової підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні. Масове опитування відбувалося в період з 1 до 10 березня 2020 року, фокус-групові дослідження – з 1 до 10 березня 2020 року.

Для отримання інформації застосовано такі методи:

- **фокусовані групові інтерв'ю** (загальна кількість – 7). Фокус-групи з батьками учнів державних загальноосвітніх шкіл. Фокус-групи було проведено в містах Вінниці, Житомирі, Маріуполі, Миколаєві, Нікополі, Чернівцях, Чернігові. Кількість учасників кожної групи – 6–8. Загальна кількість учасників – 50 осіб. Аудіозапис фокус-груп було транскрибовано, дані оброблено й проаналізовано за допомогою пакету для аналізу текстів MaxQDA v10;
- **масове стандартизоване (кількісне) онлайн-опитування** батьків учнів державних загальноосвітніх шкіл із використанням онлайн-панелі. Респондентами в опитуванні були батьки школярів різних рівнів загальної середньої освіти, які проживають у міській та сільській місцевості на всій території України (за винятком окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим). Обсяг вибіркової сукупності становить 625 респондентів. Масове опитування проведено методом CAWI (Computer Assisted Web Interview). Під час опитування здійснювалося розсилання посилань (запрошень узяти участь у дослідженні та посилань на онлайн-анкету) користувачам на додаток для проведення онлайн-опитувань (Lemur CAWI онлайн), дані яких проходять багатоступеневу та регулярну верифікацію. Станом на 1 березня 2020 року база користувачів додатку налічувала понад 30 тисяч контактів у всіх регіонах України. У процесі верифікації перевірялися вік і стать респондента, місце проживання тощо. Додаток не дозволяв заповнювати декілька анкет з однієї IP-адреси, тобто виключав можливе заповнення анкет членами однієї родини.

ДИЗАЙН ВИБІРКИ РЕСПОНДЕНТІВ КІЛЬКІСНОГО ОПИТУВАННЯ

У 2019–2020 навчальному році в Україні налічується 4 126 702 учні загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ)¹ – 70,6% школярів навчаються в міських школах, 29,4% ходять до шкіл у сільській місцевості². 42,4% учнів здобувають початкову загальну освіту (початкова школа), 47,0% здобувають базову загальну середню освіту (середня школа), 10,6% здобувають повну загальну середню освіту (старша школа)³.

Вибірка масового опитування є пропорційно стратифікованою за областями України, за типами населених пунктів (міські населені пункти / сільська місцевість) і за ступенями загальної середньої освіти (перший – початкова школа / другий – середня школа / третій – старша школа) (повні дані про вибіркову сукупність див. у додатку).

Остаточний добір респондентів з онлайн-панелі відбувається із застосуванням скрипінгових питань (наявність у домогосподарстві дитини / дітей шкільного віку та з'ясування, хто з дорослих у сім'ї більше часу приділяє питанням, пов'язаним із навчанням дитини / дітей).

Дані кількісного дослідження оброблялись та аналізувались за допомогою статистичного пакету IBM SPSS Statistics v22.

Загалом вибірка репрезентує родини, в яких є діти шкільного віку, що навчаються в державних школах різного типу. Статистична похибка (без урахування дизайн-ефекту) з імовірністю 95% не перевищуватиме 3,92%.

Відповіді респондентів подаються в оригінальному вигляді – з різноманітними мовленнєвими особливостями – жаргонізмами, діалектизмами.

Для участі в опитуванні були дібрані ті члени родин, які більше часу приділяють питанням, пов'язаним із навчанням дитини або дітей у своїй сім'ї. Більшість опитаних – це матері школярів (близько 80%), решта – батьки або інші дорослі. Загалом опитано 625 респондентів, більшість з яких жінки (81%). Середній вік респондентів складає близько 34 роки. Респондентами стали особи з різним рівнем освіти та різною зайнятістю (рисунки 1-2).

¹ Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». Набір даних «2019 Індикатор В1. Профіль учня в загальній середній освіті. 2019»: <http://opendata.iea.gov.ua/dataset/2019-індикатор-в1-профіль-учня-в-загальній-середній-освіті>

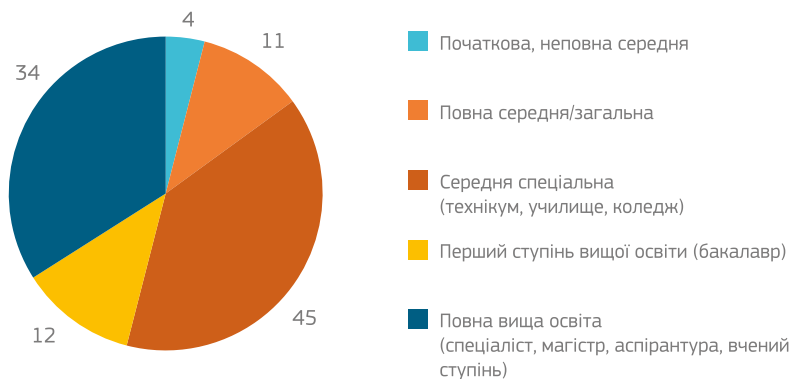
² Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». Звіт «Освітня реформа: Результати та перспективи. Розподіл ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р.»: <http://opendata.iea.gov.ua/story/освітня-реформа-результати-та-перспективи-15-розподіл-ззсо-за-типом-місцевості-у-розрізі>

³ Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». Набір даних «2019 Індикатор В.1.2 Розподіл учнів за рівнями загальної середньої освіти»: <http://opendata.iea.gov.ua/dataset/2019-індикатор-в1-профіль-учня-в-загальній-середній-освіті/resource/646727b3-c3d6-45dd-b633#{}>

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОПИТАНИХ

Для участі в опитуванні були дібрані ті члени родин, які більше часу приділяють питанням, пов'язаним із навчанням дитини або дітей у своїй сім'ї. Більшість опитаних – це матері школярів (близько 80%), решта – батьки або інші дорослі. Загалом опитано 625 респондентів, більшість з яких жінки (81%). Середній вік респондентів складає близько 34 роки. Респондентами стали особи з різним рівнем освіти та різною зайнятістю (рисунки 1-2).

■ Рисунок 1. Рівень освіти опитаних (N=625), %

■ Рисунок 2. Сфера зайнятості опитаних (до впровадження карантину) (N=625), %

Рисунок 3. Сімейний стан опитаних (N=625), %

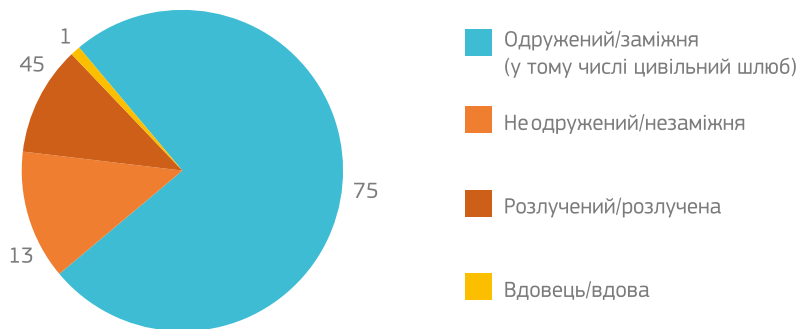
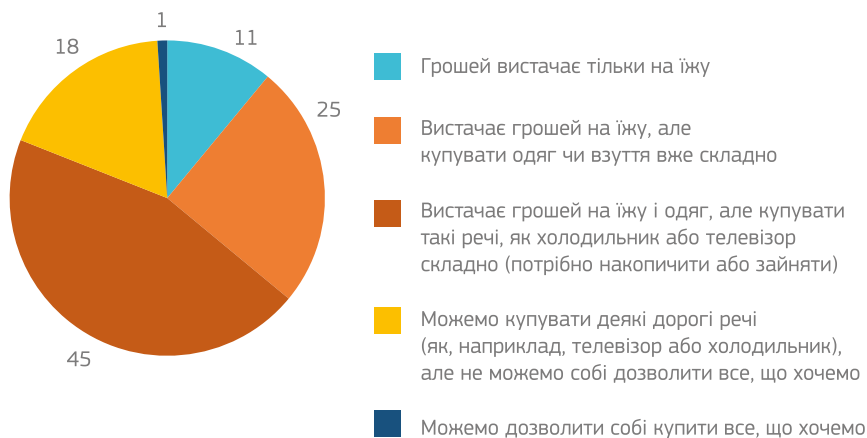

Рисунок 4. Матеріальне становище сімей опитаних (N=625), %

Дані дослідження дозволяють визначити соціальний портрет статистично середніх батьків українського школяра: це жінка 30-40 років із середньою чи першим ступенем вищої освіти, яка працює у приватній фірмі чи державному підприємстві або є домогосподаркою, перебуває в зареєстрованому або незареєстрованому шлюбі, із рівнем матеріального добробуту родини нижче середнього.

За типом населених пунктів та областями (регіонами) України розподіл опитаних відповідає даним генеральної сукупності, тобто вибірка опитаних є пропорційно стратифікованою за територіальними ознаками.

Рисунок 5. Розподіл опитаних за типами населених пунктів (N=625), %

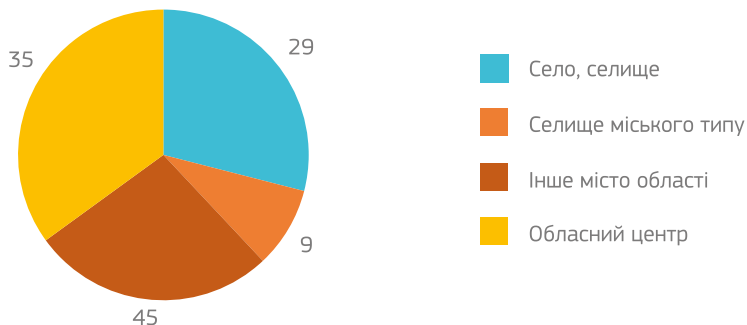

Рисунок 6. Розподіл опитаних за регіонами України (N=625), %

ПІВНІЧ
Житомирська,
Київська,
Сумська,
Чернігівська
області та
м. Київ

ЗАХІД
Волинська,
Закарпатська,
Івано-Франківська,
Львівська,
Рівненська,
Тернопільська,
Хмельницька,
Чернівецька
області

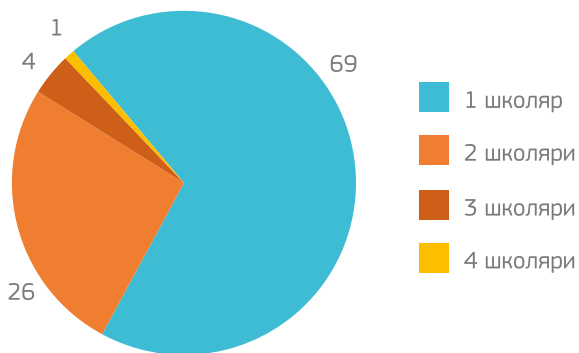
ПІВДЕНЬ
Миколаївська,
Одеська,
Херсонська
області

СХІД
Дніпропетровська,
Донецька,
Запорізька,
Луганська,
Харківська області

ЦЕНТР
Вінницька,
Кіровоградська,
Полтавська,
Черкаська
області

В родинях більшості опитаних лише одна дитина або двоє дітей шкільного віку. Загалом у 625 родинях, які були обрані для опитування, проживає 855 дітей шкільного віку (у середньому 1,37 школяр у родині). Більшість дітей, чиї батьки були опитані, навчаються в звичайних загальноосвітніх школах. У фокусі дослідження опинилися державні школи. До вибірки не потрапили приватні навчальні заклади.

■ Рисунок 7. Кількість дітей шкільного віку в родині (N=625), %

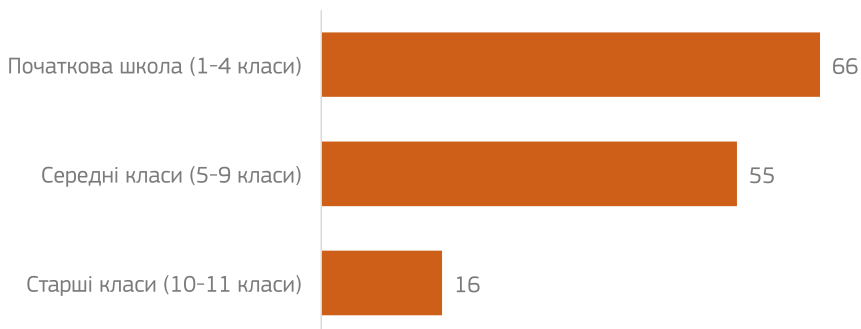
■ Рисунок 8. Типи навчальних закладів, де навчаються діти (N=625), %*

* Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді (якщо діти навчаються в різних школах), тому сума всіх відповідей більше 100%

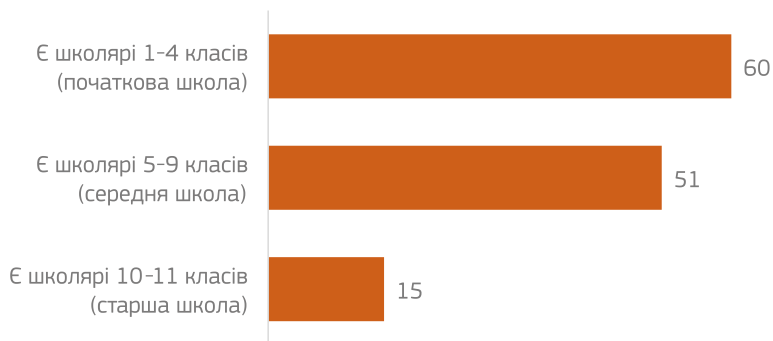
Далі надано дані щодо розподілу всіх дітей із сімей, які взяли участь в опитуванні, за рівнями навчання в середній школі (початкові, середні й старші класи) (рисунок 9), а також дані щодо кількості родин, в яких є учні різних рівнів навчання (рисунок 10).

■ Рисунок 9. Рівні навчання всіх дітей шкільного віку (N=855) у тих родин, де відбулось опитування (N=625), %*

* Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, тому сума всіх відповідей більше 100%

■ Рисунок 10. Кількість родин, які мають дітей різних рівнів навчання (N=625), %*

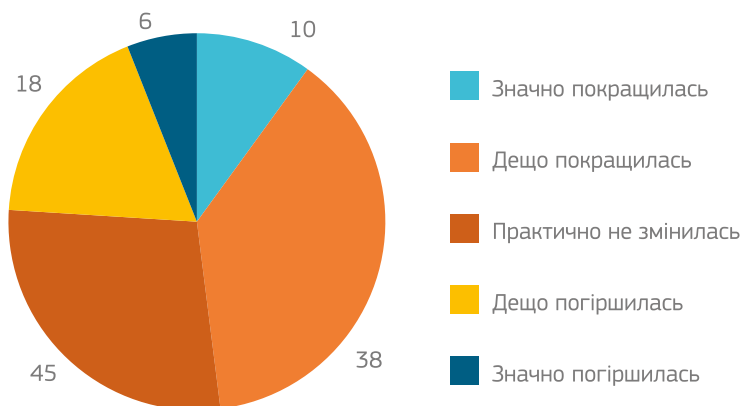
* Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, тому сума всіх відповідей більше 100%

РОЗДІЛ 1. ШКІЛЬНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

1.1 ОЦІНКА ЯКОСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Результати дослідження засвідчили, що більшість батьків школярів відчувають покращення шкільної освіти в Україні за останні три роки, проте значна частина опитаних вказує, що зміни взагалі не відбуваються. Більш критично до якості шкільної освіти ставляться батьки з обласних центрів України, там відносно частіше відповідають, що в українській школі суттєво нічого не змінилось. Можна припустили, що у батьків з обласних центрів більші вимоги до сучасної школи і, відповідно, більші очікування.

■ Рисунок 1.1.1 «Як ви вважаєте, за останні 3 роки можливість дати дітям хорошу шкільну освіту в Україні покращилась чи погіршилась?» (N=625), %

■ Таблиця 1.1.1 Оцінка можливості дати дітям хорошу шкільну освіту в Україні в населених пунктах різного типу, %

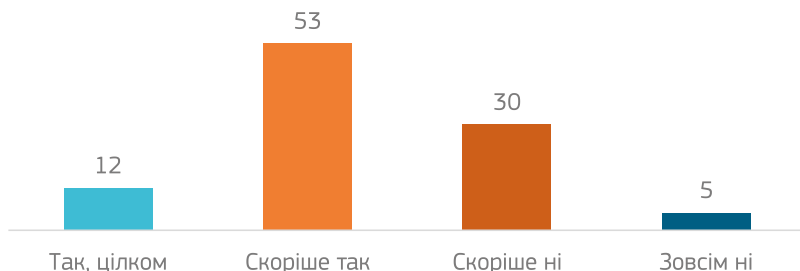
Можливість дати дітям хорошу шкільну освіту в Україні...	ТИП НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ		
	Обласний центр	Інше місто, смт	Село
... покращилась*	41	51	52
... практично не змінилась	33	25	25
... погіршилась**	26	24	23
	N = 217	N = 224	N = 184

* Сума відповідей «значно покращилась» і «дещо покращилась»

** Сума відповідей «дещо погіршилась» і «значно погіршилась»

Батьки уникають однозначних відповідей в оцінюванні відповідності шкільної підготовки до майбутнього їх дитини. Майже дві третини з них вважають, що школа достатньо готує дитину до подальшого навчання й гідного життя в суспільстві, але більшість у відповідях не досить впевнені («швидше так»).

■ Рисунок 1.1.2 «Чи згодні Ви, що ваша школа достатньо готує дитину до подальшого навчання і гідного життя в суспільстві?» (N=625), %

Стурбованість якістю навчання збільшуються з підвищенням рівня навчання. Найбільш задоволені батьки якістю освіти в молодшій школі (1-4 класи) – 72%. Незадоволеність якістю освіти починає стрімко зростати на середньому рівні навчання (5–9 класи) і продовжує збільшуватися у старшій школі (10-11 класи). У результаті частка батьків учнів старшої школи, які задоволені якістю освіти й не задоволені нею, практично зрівнюється (відмінність між показниками – у межах похибки) (таблиця 1.1.2).

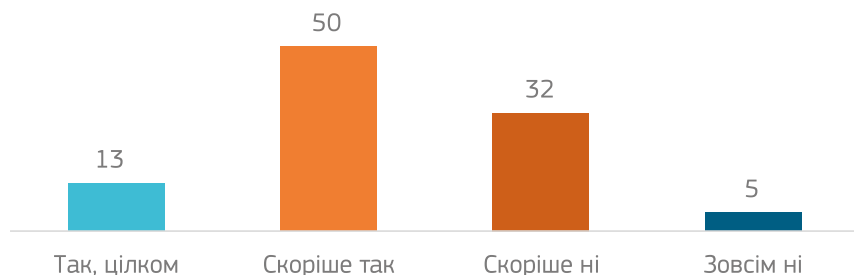
■ Таблиця 1.1.2 Оцінювання перспектив отримання якісної шкільної освіти в Україні від батьків школярів різних рівнів навчання, %

Чи згодні Ви, що ваша школа достатньо готує дитину до подальшого навчання і гідного життя в суспільстві?	В СІМ'Ї Є ДІТИ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ В...		
	... молодшій школі	... середній школі	... старшій школі
Так («так, цілком» + «скоріше так»)	72	60	56
Ні («скоріше ні» + «зовсім ні»)	28	40	44
	N = 373	N = 316	N = 96

Важливим індикатором якості середньої освіти є складання зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Батьки школярів, особливо старшої школи, зазвичай дуже стурбовані перспективою складання ЗНО. Хоча більшість батьків впевнені або сподіваються, що шкільної підготовки має вистачити для успішного складання ЗНО, багато

хто (37% – 32% швидше ні, 5% – зовсім ні) вважає, що школа не надає для цього достатньо знань (рисунок 1.1.3). При цьому тривожність батьків також збільшується вже тоді, коли їхні діти переходять з молодшої школи в середні класи (таблиця 1.1.3).

■ Рисунок 1.1.3 «Чи вважаєте Ви, що вашому школяреві надається у школі достатньо знань для успішного проходження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)?» (N=625), %

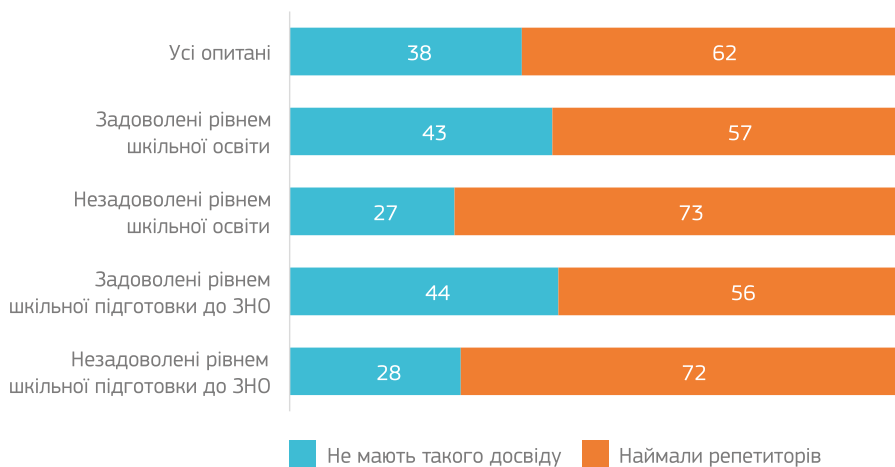
■ Таблиця 1.1.3 Оцінювання рівня знань для успішного проходження ЗНО батьків школярів різних рівнів навчання, %

Чи вважаєте Ви, що Вашому школяреві надається у школі достатньо знань для успішного проходження ЗНО?	В СІМ'І Є ДІТИ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ В...		
	... молодшій школі	... середній школі	... старшій школі
Так («так, цілком» + «швидше так»)	68	57	57
Ні («швидше ні» + «зовсім ні»)	32	43	43
	N = 373	N = 316	N = 96

Одним зі способів уникнути небажаних результатів як під час складання ЗНО, так і під час поточних екзаменів є звернення до репетиторів. Більшість батьків школярів (62%) наймають або наймали репетиторів для своїх дітей – для додаткового опанування шкільних предметів. Так чинили батьки школярів, які навчаються і в початкових класах (60%), і в середній (67%) та старшій школі (68%) (рисунок 1.1.4). Тобто звернення до репетиторів не пов'язано виключно з підготовкою учнів до ЗНО.

Репетиторів наймали частіше ті батьки, хто вважає, що школа не надає достатньо знань для складання ЗНО, втім більше половини задоволених рівнем шкільної підготовки також мають досвід звернень до послуг репетиторів. І це досить тривожний показник, який може свідчити про те, що недостатня підготовка з окремих дисциплін стає нормою. А таких респондентів у масиві більше половини.

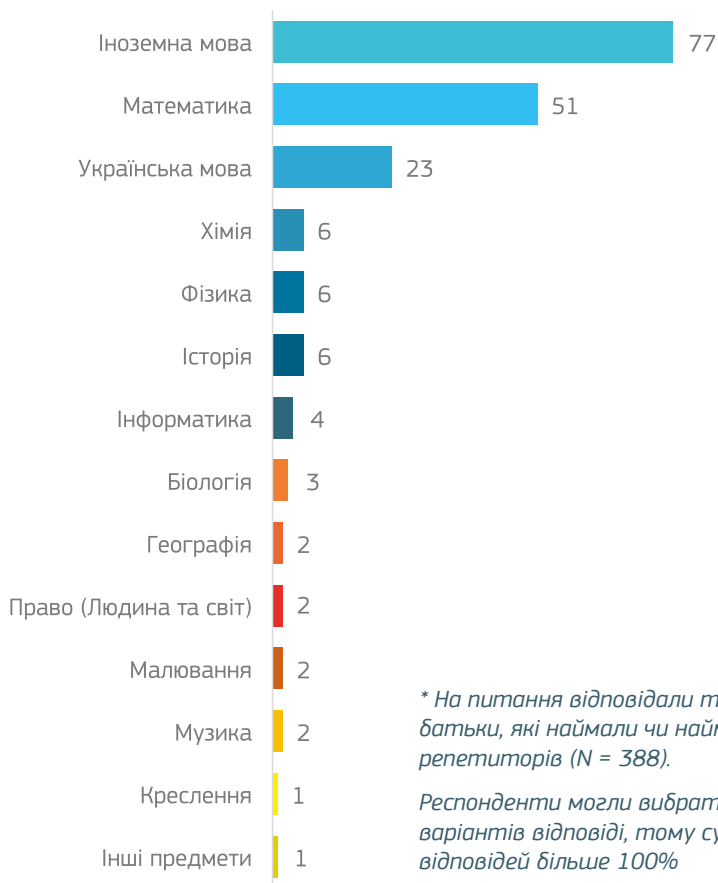
■ Рисунок 1.1.4 «Ви наймаєте або наймали репетиторів для поглибленого вивчення навчальних предметів?» (N=625), %

Одним зі шляхів вирішення проблеми недостатньої підготовки з певного предмета є репетиторство. Досвід звернення до репетиторів мають 62% опитаних. 42% тих батьків школярів, які наймали або наймають репетитора, оплачують додаткові заняття лише з якогось одного навчального предмета, 31% – наймають репетиторів з двох предметів одночасно, 17% – із трьох предметів, 10% – із чотирьох або більшої кількості предметів.

Найчастіше репетитори наймаються для додаткових занять з іноземних мов або з математики, причому це поширена практика навіть для початкової школи. Іноземна мова є беззаперечним лідером серед репетиторських послуг. Її вдосконалює 77% учнів з тих родин, які звертаються до репетиторів (майже половина серед усього масиву). Проте низький рівень звернень до репетиторів з хімії, фізики, біології, географії, інформатики, права тощо свідчить і про кон'юнктуру серед абітурієнтів вищих навчальних закладів та пропозицію вишів (рисунок 1.1.5). Потреба в послугах репетиторів з'являється передусім у старших класах у зв'язку з підготовкою до ЗНО – школярі починають активніше займатися з репетиторами саме тими предметами, тестування з яких потрібно на ЗНО (українська мова, історія тощо).

■ Рисунок 1.1.5 «З яких навчальних предметів Ви наймаєте або наймали репетиторів для поглибленого їх вивчення?» (N=388), %*

* На питання відповідали ті батьки, які наймали чи наймають репетиторів (N = 388).

Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, тому сума всіх відповідей більше 100%

Таке пояснення частково підтверджується статистикою ЗНО. Якщо відкинути українську мову й літературу, історію України та математику, які є обов'язковими предметами для ЗНО, іноземна мова і тут опиняється на першому місці популярності (рисунок 1.1.6).

■ Рисунок 1.1.6 Частка здобувачів, що складала ЗНО 2019 року⁴

Частка за кожним предметом вираховувалася від загальної кількості осіб, що зареєструвалися на сайті Українського центру оцінювання якості освіти для проходження ЗНО 2019 року. Кожен учасник міг обрати від одного до чотирьох предметів для складання ЗНО. Тому за 100% було прийнято загальну кількість зареєстрованих осіб, від яких вираховувався відсоток учасників за кожним предметом. Наприклад, українську мову та літературу 2019 року складало 98,7% від усіх зареєстрованих на сайті учасників.

1.2 ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ РОБОТИ ШКІЛ

Українська школа зберігає достатньо високий потенціал інституціональної довіри. Батьки школярів переважно позитивно оцінюють різні напрямки роботи шкіл, в яких навчаються їхні діти. Оцінку “4” і “5” за п’ятибальною шкалою, де 5 – найвища оцінка, дало 61% опитаних. У той час як найнижчі оцінки “1” і “2” дали лише 7% респондентів (рисунок 1.2.1).

Найменше нарікань до різних аспектів навчального процесу, найбільше – до організації позанавчальної активності (робота спортивних секцій, різних гуртків та студій). З

⁴ За даними Українського центру оцінювання якості освіти. OpenData. Статистичні дані основної сесії ЗНО. УЦОЯО. URL: <https://zno.testportal.com.ua/opendata> (дата перегляду 28.05.2020).

погляду батьків, школа має займатися не лише навчанням, а більше уваги приділяти всебічному розвитку дитини. Також найбільше незадовільних оцінок отримала матеріально-технічна забезпеченість шкіл, харчування в школі та впровадження новітніх освітніх технологій.

■ Рисунок 1.2.1 «Оцініть, будь ласка, якість освітніх послуг у вашій школі за кожною з ознак, де 5 – найвища оцінка (дуже добре), а 1 – найнижча (дуже погано)» (N=625), %

Практично за всіма аспектами роботи шкіл переважають позитивні оцінки (рисунок 1.2.2), окрім позанавчальної роботи (секції, гуртки, студії), для якої баланс позитивних і негативних оцінок майже рівний.

■ Рисунок 1.2.2 **Баланс оцінок якості освітніх послуг (N=625), %**

* Загалом бали 1 («погано») і 2 («дуже погано»).

** Загалом бали 4 («добре») і 5 («дуже добре»)

Загальна якість роботи школи оцінюється майже однаково в різних регіонах України, а також у населених пунктах різного типу. Окремі аспекти оцінювання якості також не мають значущих розбіжностей. Це свідчить не про однакову якість роботи, а про однаковий баланс очікувань батьків від школи і того, що школа надає реально.

Під час фокус-групових інтерв'ю учасників просили розповісти про школу, в якій навчаються їхні діти, які у шкіль є переваги, що найбільше подобається у школі, чим саме задоволені. Батьки школярів, які брали участь у фокус-групах, звертали увагу на такі позитивні моменти роботи шкіл:

- зручне розташування школи («близько до дому», «щоб дитина не їздила, не переходила дорогу»). Батьки воліють користуватися школою у кроковій доступності;
- подобається ремонт, стан приміщень, затишок у школі, матеріально-технічна забезпеченість («з'явилися нові комп'ютерні класи», «у коридорах

пофарбовано, поміняні лінолеум, парти, дошки», «замінили метало-пластикові вікна всі», «облаштовані туалети, зал, класи» тощо);

- облаштована шкільна територія, є спортивні майданчики, стадіон;
- школа тепла взимку (*«тепла, тому що цегляна», «не потрібні кофти, як у нас раніше»*);
- школа надає достатній або високий рівень знань (*«усі старші діти вступили до вишів і доволі успішно навчаються», «діти беруть участь у всіляких олімпіадах, школа мотивує дитину бути кращим, одержувати більше знань», «кожного року випускники потрапляють до іноземних вишів, до Америки, до Великої Британії та ін.»*, «школа має високий рейтинг», «входимо у двохсотку по Україні» тощо);
- подобається викладацький склад, професійні якості, кваліфікація, новаторство вчителів (*«задоволена вчителями, тому що до нас прийшли декілька молодих й ініціативних, які дійсно дають дітям ті знання, які мають давати вчителі», «педагогічний склад у гімназії досить довгий час сталий, тобто деякі вчителі тут працюють десятиріччями і дають рівень знань достатньо високий», «заняття веде, як новатор, відкритий до чогось нового, використовує якісь альтернативні форми навчання – багато презентацій і всіляких якихось нестандартних моментів, дітям це подобається»*);
- подобається ставлення вчителів, персоналу школи до дітей (*«вчителька навчила дітей дружити, вона об'єднала клас», «демократична атмосфера, відношення між вчителями та учнями – немає терору, до дітей ставляться як до людей», «я не знаю, чи кожну дитину так, але діти так гостинно на це реагували, що директор їх особисто знає, і вони цьому дуже дивувались», «вчителі враховують і характер дітей, і темперамент, і мають індивідуальний підхід до кожної дитини»*);
- ставлення з боку адміністрації школи (*«офіс відкритих дверей – повністю весь навчальний рік двері в кабінет до директора, вчительської відчинені», «директор школи відома людина, дуже толерантна, тримає колектив»*);
- наявність у школі психологічної допомоги (*«там дуже хороший психолог, до якого я сама пішла після інциденту з дитиною, і він з ним провів бесіду – така зацікавлена й небайдужа»*);
- влаштовує графік навчання – зручний час початку занять (*«не на восьму, а на 8:30»*), заняття в одну зміну;
- система навчання парами, як у вишах (*«у дітей три пари в день, вони носять менше книжок, витрачають більше часу на вивчення однієї теми, а кількість домашнього завдання на завтра скорочена, діти концентруються саме на двох-трьох предметах – це більш ефективно»*);
- невелика кількість дітей у класах (*«не такі, як ті божевільні класи по 30–40 дітей»*), або ж розподіл великих класів на дві групи, які займаються за різним розкладом;

- безпека дітей (наявність охорони, відеоспостереження);
- організований відпочинок дітей на перервах (*«тенісний стіл стоїть, діти на перервах грають»*);
- у школі спостерігається цікава позанавчальна активність, заходи, гуртки тощо (*«діти грають у КВК», «займаються не тільки навчанням, а й відпочивають зі своїми дітьми, їздять на моря, наприклад», «в цій школі дуже гарна команда танцювальна», «доньці подобається ходити на вокал»*);
- наявність інклюзії для дітей з інвалідністю або особливостями розвитку;
- залученість школярів і персоналу школи до життя громади (*«школа бере участь у розвитку нашого мікрорайону – дітей виводять вчителі на суботники та інші заходи»*);
- подобається організація і якість шкільного харчування (*«їжа, як домашня», «смачно і порції великі, нормальні порції», «державний заклад і є безкоштовні обіди»*);
- наявність шкільної форми (*«щоб усі об'єднувались єдиним брендом»*);
- шкільне самоврядування (*«я не знаю, як в інших школах, але у нас є президент, діти спілкуються з директором, із завучем і отримують дуже багато повноважень»*);
- участь у програмах обміну учнями (*«у нас у старших класах є обмін студентами, вони їдуть за кордон»*);
- наприкінці, але не в останню чергу – задоволеність дитини від відвідування школи.

1.3 ДОВІРА СУБ'ЄКТАМ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ

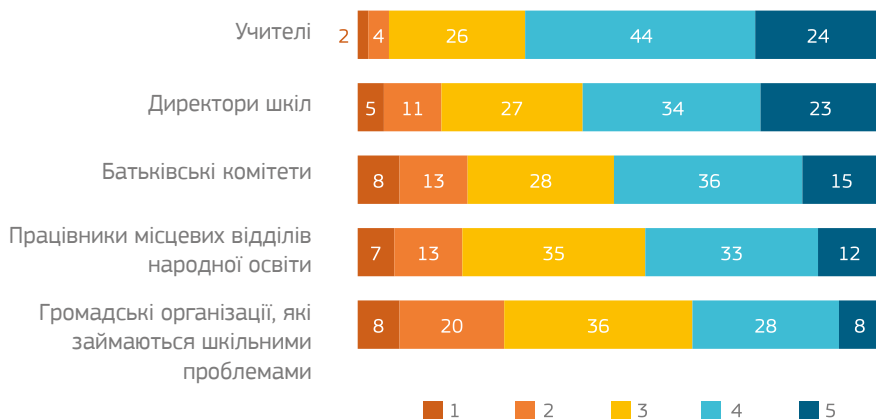
Загалом батьки школярів швидше довіряють усім задіяним в освітньому процесі суб'єктам – учителям, директорам, батьківським комітетам тощо. Найбільше довіри викликають саме вчителі й адміністрація шкіл, найменше – громадські організації, які займаються шкільними проблемами. Загалом можна сказати, що рівень довіри збільшується паралельно зі зменшенням функціональної наближеності суб'єкта довіри до учня та його батьків. Так, у нашому опитуванні серед суб'єктів, що безпосередньо задіяні в організації навчального процесу, найбільший рівень довіри мають вчителі, з якими учні та їх батьки стикаються найчастіше і «впритул», потім – директори й останні – працівники облвно, райвно і міськвно (рисунок 1.3.1).

Середнє місце за довірою займають такі інститути громадянського суспільства, як батьківські комітети, а найнижче в нашому рейтингу довіри – громадські організації. Хоча останніх не можна назвати повною мірою учасниками освітнього процесу, порівняно низький рівень довіри до них як дотичних до освіти інституцій може свідчити про загальний невисокий рівень довіри до громадських організацій в Україні.

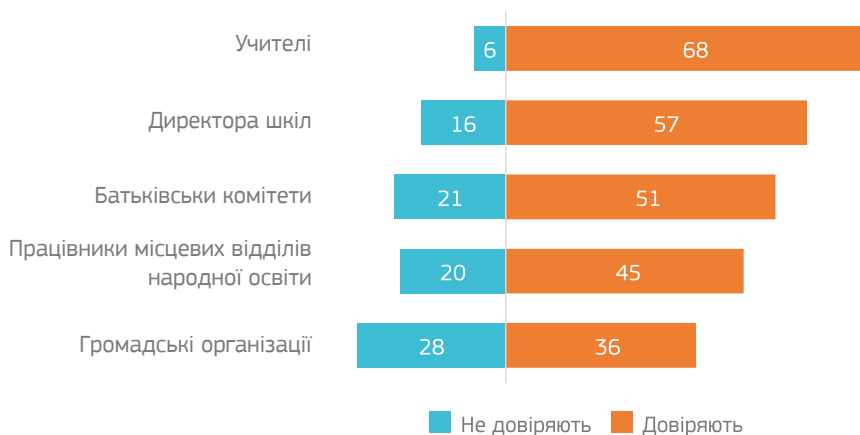
За даними дослідження, що було проведене 2016 року Київським міжнародним інститутом соціології, довіру до громадських організацій висловили 37% респондентів

(із них 7,1% – повністю довіряють, 29,9 – швидше довіряють), а недовіру – 24,5%, з яких 12,9% – швидше не довіряють, 11,6% – зовсім не довіряють (КМІС 2016). Баланс довіри-недовіри склав 12,5% на користь першої. Проведене трьома роками пізніше дослідження Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова засвідчило, що 16,4% опитаних зовсім не довіряють громадським організаціям, 22,3% – швидше не довіряють, 41,2 – швидше довіряють, 4,7% – повністю з них довіряють, утримались від відповідей 15,4% опитуваних. Баланс довіри-недовіри склав 7,2% (Центр Разумкова 2019). Незважаючи на те, що більшість опитаних продовжує довіряти громадським організаціям, довіра до них падає.

■ Рисунок 1.3.1 «Оцініть, будь ласка, наскільки Ви довіряєте суб'єктам освітньої системи, де 5 – повністю довіряю, а 1 – цілком не довіряю» (N=625), %

■ Рисунок 1.3.2 Баланс оцінок довіри суб'єктам освітнього процесу (N=625), %

1.4 ПРОБЛЕМИ ШКІЛ

Звісно школи мають багато проблем. І тут складно казати про загальні проблеми всіх державних шкіл. Із певними проблемами деякі школи вже успішно впорались, а для інших шкіл саме ця проблема є найбільш актуальною. Під час фокус-групових інтерв'ю це питання обговорювалось дуже жваво, бо батьки розповідали про найболючіше. Зокрема йшлося про такі проблеми певних шкіл:

- побори під виглядом благодійної допомоги (*«постійні побори там, грошей постійно вимагають», «батьківські збори тільки з приводу грошей», «були суперечки з батьками на рахунок грошей, щоб здавати», «вільне ходіння готівки по школі, аж до того, що адміністрація збирає готівку за те, що в них вже є у звітах», «коли я прийшов в школу на перші батьківські збори, хотів почути методику викладання, взагалі, що тут відбувається, а півтори години — це потрібно, це потрібно, це потрібно...»*);
- непрозора звітність щодо витрат батьківських коштів на допомогу школі (*«Ще коли я ходила до цієї школи, гроші збиралися на труби, на підвали. Зараз ця легенда так і живе – на труби і на підвал. Нічого не змінюється»*);
- брак державного фінансування шкіл (*«Не подобається те, що перекладають на батьків фінансові питання, причому не зрозуміло, чи це ініціатива батьківського комітету, чи йде зверху...»*);
- застаріла матеріально-технічна база, відсутність ремонту приміщень або будівлі школи (*«старі вікна», «фасад школи – жах, опадає плитка»*), стан туалетів (*«можна фільм жасів знімати», «мої діти в туалет ходили додому, добре, що ми живемо поруч», «є такі школи, що надворі мають туалети»*). (*«І щодо матеріально-технічних баз шкіл, ну дуже занедбаний. Якщо батьки не беруть участь у реорганізації якогось простору, то це просто власти і плакати», «Як були стіни пофарбовані у колір дитячої несподіваності, то вони так і залишилися через десять років пофарбовані в цей страшний колір, який, мені здається, у дітей викликає якусь депресію», «Усе в такому жалюгідному стані, що мені просто соромно», «У нас немає комп'ютерного класу, нам усе обіцяють, але в нас є один комп'ютер у бібліотеці і все»*). Трапляються ситуації, коли батьки за свій кошт роблять ремонт класу, але по закінченні початкової школи отримують новий клас і *«знову в жасливому стані»*;
- не облаштована шкільна територія (*«На дворі старий порепаний асфальт, тобто страшно дітей випускати туди взагалі, щоб вони не поламали ноги», «Хотілось би спортивні майданчики більш цікаво облаштовані. Хоч там і зробили нове футбольне поле маленького формату, але це замало для школи. Немає тих же самих турників», «Біля школи майже немає якоїсь там прибудинкової території, де б діти могли провести свій вільний час»*);

- проблеми з організацією шкільного харчування («У їдальні холодна не-смачна їжа, дитина відмовляється їсти, я йому з собою даю», «Порція маленька», «Небезпечно харчуватися в цій школі, тому що прострочені продукти, антисанітарія тощо. У нас в тому році було отруєння дітей в їдальні», «Якщо здавати гроші на харчування, то ми повинні мати право строго контролювати продукти, з яких готують цю їжу, і як вони готують, але цього не дозволяють»);
- нехтування санітарними нормами («Класи переповнені, потрібно прові-трювання, але ж ніхто не дотримується», «Економлять на освітленні школи», «Працівники їдальні без рукавичок! Вона ж і гроші бере, і котлет-ти тут же дає, сосиски, булочку або ще щось», «Діти час від часу от-рунюються», «Заходиш до школи – запах каналізації, туалетів», «Інколи в їдальнях немає доступу навіть щоб помити руки», «Подавали на роздачу з розпущеним волоссям, з відсутністю рукавичок», «Рукавички? Та ви що, смієтеся? Їх ніхто ніколи в нас не бачив. Який повар у нас вдягає рукави-чки? Та жодний», «Технічні працівники повинні кожну перерву чи кожен урок прибирати, вимивати туалети, щоб постійно підтримувалася чи-стота. Ну, туалети – це біль, мабуть, усіх закладів»);
- у класах прохолодно взимку;
- необ'єктивність оцінювання («Ми ходили додатково займатися цілий рік профільними предметами до фізико-математичної школи. Там дитина отримує хороші оцінки, а у школі ставлять трійки, четвірки. Морально знищили за рік так, що ледве дотягли», «Вчителька не шукає підхід до дитини, а ставить таке велике гарне тавро»);
- складно у своєму місті знайти інклюзивні школи, класи («Директорка була проти, її прямі слова: “Дебілів в моїй школі не буде!”»);
- не влаштовує рівень навчання («Я хочу, щоб моїм дітям школа давала знання. Навіщо вони ходять в школу, пояснить? Щоб я потім наймала репетиторів з усіх предметів?»);
- несучасні вчителі («Вчителька, класний керівник, не вміє користувати-ся ніякими гаджетами, відповідно щось нове дітям дати, показати не може», «У багатьох школах вчителі ще тієї радянської закалки, вони зви-кли по тій програмі навчати дітей, нічого нового», «у нас трапляються вчителя, яким давно пора на пенсію»);
- зниження якості педагогічного складу шкіл («педагогічний склад у школах дуже слабенький, і вчителі не зацікавлені у вихованні і навчанні дітей», «професійний дуже низький рівень у школах, і тим більше, рівень вихова-ності і розуміння того, що потрібно сучасній дитині»);
- перевантаженість шкіл («переповнені класи по тридцять дев'ять чоловік, друга зміна в молодшій школі», «перевантаженість шкіл класами, в дві зміни навчаються, у нас зараз вісім перших класів»);

- перевантаженість дітей навчанням, домашніми завданнями (*«дуже велике навантаження, ніякого життя у сина немає – тільки школа, тренування і уроки»*);
- обов'язкова шкільна форма, або неофіційний дрес-код;
- батьки збирають гроші на вбирання школи, охорону тощо (*«Побори поборами, але технічка є в школі, повинна бути зарплата. До чого тут я? Чому я повинна здавати їй на зарплату гроші?»*);
- залякування дітей (*«Донька каже, що боїться здавати ДПА в дев'ятому класі, тому що весь час вчителька каже, що не здадуть. У дітей відчуття, що вони готуються до чогось жахливого», «вони ще пострадянського виховання і рахують що діти зараз повинні вставати і сідати з-під палки»*);
- булінг, приниження дітей у школах з боку вчителів (*«Чому в школі таке дозволяється в дитячому колективі, коли дітей потрібно підтягувати здружувати, гуртувати, а не вчити дітей, як інших дітей знищувати?! А є такі вчителі, вони донині там працюють», «Просто в коридорі педагог гримнула на дитину якусь і так його підштовхнула», «Жорстоке поводження до дітей. Не відпускали дітей в туалет. Були випадки, коли діти не могли дочекатися до зміни. Публічне приниження», «Поділила клас на хороших і нехороших, намовляла одних на других», «Вчитель ображає дитину, каже, що вони debilі... І це було постійно. Це стосується не тільки нашого класу, це стосується всіх класів»*). До цього ж цькування дітей *«неугодних батьків»*;
- немає організованого дозвілля на перервах (*«Вони бігають», «А що ви хочете? Дітям по 8 років. Якби вони сиділи, вони були б хворі. Вони повинні бігати. Або треба чимось їх зайняти... Виходити на вулицю, на шкільний двір не можна, початкова школа взагалі не виходить на вулицю, чому?»*);
- «показушні» шкільні заходи (*«Ці профанації – піонероподібні всі ці мітинги, «Первокласник, першокласник, у мене сьогодні праздник», «Особливо першому класі на спекотному сонці дві години стояти під цю гучну музику»*);
- школа не бере участь у позашкільних заходах (*«Проводяться ініціативи, діти між школами спілкуються, якісь заходи. А наша школа відмовляється, не бере участі, їй це не цікаво. До директора підходять, пропонують активності для дітей, а він відмовляється. Діти про це нічого не знають»*);
- «добровільно-примусові» заходи, екскурсії (*«Походи в театр, на який ми здаємо гроші, але діти нікуди не ходять, бо цього не хочуть викладачі, але при цьому ми зобов'язані здавати на це гроші»*);
- проблеми комунікації школи з батьками (*«Стикаємось зі ставленням «всім мовчати – я так сказав». Навіть, якщо це десь протирічить закону,*

або здоровому глузду. Абсолютна неготовність до діалогу з батьками і до нормальних партнерських відношень», «Директора шкіл ставляться до батьків і до вчителів, які в підпорядкуванні: як скажу, так і буде. Зовсім не чуять, ніжкою тупнуть і командують», «У нас нема зворотнього зв'язку. Тобто вони не рахують нас учасниками освітнього процесу, хоча ми все одно беремо в цьому участь, при чому дуже велику»);

- батьківський комітет, який є підконтрольним директору («Директор по старій системі, радянській звичці, продавлював певні рішення, маніпуляції, через цього підконтрольного голову батьківського комітету, керував батьківським комітетом. Тобто БК був ручним. Хоча, як би, БК має бути «від громади», незалежним»);
- учителі, які не знають української («Якщо ти не можеш говорити українською, звільни це місце. Нехай прийде викладач, який зможе»);
- дітям нецікаво, нудно навчатися («До кінця другого класу діти вже не хочуть вчитися. У п'ятому класі вони починають вчитися списувати, прогулювати і так далі. Старшокласники, вони вже прекрасно цим волюють»).

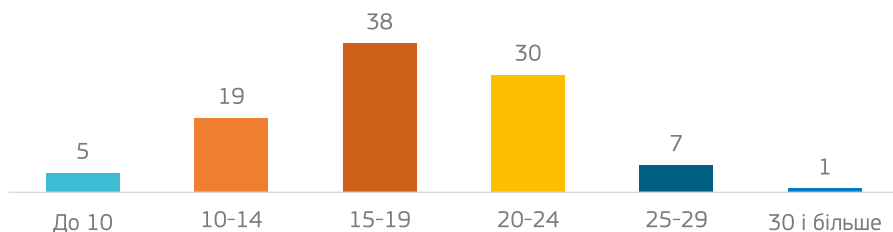
Питання про найбільш гострі проблеми ставилось і респондентам кількісного опитування. Проблема номер один – шкільні побори, тобто потреба здавати гроші або надавати певні послуги на потреби школи. Не менш актуальною є проблема важкого рюкзака, який дитина щодня носить до школи. Важкий рюкзак – це своєрідний інтегральний показник незадоволеності цілою низкою аспектів роботи школи. Це проблема комплексна – тут до занепокоєння щодо стану здоров'я дитини через фізичне навантаження на організм додається незадоволеність організацією навчального процесу (чому виникає потреба носити стільки книг одночасно?), слабкою інформатизацією навчання (наявність гаджетів, електронних підручників, доступу до Інтернету значною мірою вирішило б цю проблему) та певною мірою розмір підручників і, відповідно, обсяг навчальної програми. Важливою проблемою також є занадто велике навчальне навантаження на дитину, багато домашніх завдань, що майже не залишає дитині вільного часу (рисунок 1.4.1). Тому те, що «важкий рюкзак» разом із «поборами» опинився на горі рейтингу проблем, є доволі логічним.

■ Рисунок 1.4.1 «Які проблеми вашої школи є найбільш гострими?» (N=625), %*

Однією з важливих проблем, що непокоїть батьків учнів в низці шкіл, є переповнені класи. Зокрема про це йшлося під час фокус-груп: *«велика проблема з перенавантаженням класів – у нас у класах по 35, по 36, по 37 дітей!», «ці божевільні класи по 30-40 дітей!»*. Якою, на думку батьків, є оптимальна кількість дітей у класах? Учасники фокус-груп вважали, що 12-15 дітей у класі – це норма, принаймні не більше 20, тому що вчитель не в змозі якісно працювати з більшою кількістю дітей у класі (*«діти десь на третій парті вже не чують те, що викладач навіть каже», «неможливо тридцяти учням щось пояснити, коли хоча б п'ять не слухають, а якщо не слухає половина класу?»*). За результатами кількісного опитування оптимальною кількістю учнів у класі є 15–19 осіб або 20–24 особи (відповідно більша і менша моди розподілу).

■ Рисунок 1.4.2 «Якою, на Вашу думку, має бути оптимальна кількість учнів у класі?» (N=625), %

1.5 НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

На думку батьків, школи потребують реформування за багатьма напрямками. Складно виділити щось найбільш пріоритетне. Потрібні й нові навчальні програми, й оновлення матеріально-технічної бази, й участь шкіл у проектах, грантах, і багато іншого. І найважливіше – зробити якнайбільше для збереження та зміцнення здоров'я дітей у школах. Останнє набуває особливого значення в умовах надзвичайних санітарно-епідеміологічних станів, наприклад, збільшення вірогідності інфікування вірусними інфекціями.

Під час фокус-групових інтерв'ю учасникам пропонували обговорити, що треба зробити для підвищення якості шкільної освіти. Головні пропозиції такі:

- Матеріальне заохочення вчителів (*«Молоді вчителі просто не йдуть до шкіл, тому що ця мінімальна зарплата перші десять років – це нашу освіту вбиває»*).
- Підвищення якості підготовки вчителів (*«Якість підготовки вчителів – якість освіти дітей», «Повинна бути акредитація вчителів, це не просто повинні бути ті курси, на які вони їздять, підвищення кваліфікації, а незалежна акредитація», «Чому в нас взагалі немає таких органів, які дискваліфікують вчителів?»*).

- Підвищення престижності педагогічної освіти («Хто прийшов навчатися до педагогічних вишів? Ті, хто «Якщо нікуди не потраплю, піду в педінститут». А потім з цього, що залишилося, хто вивчився? Хтось після навчання кудись зумів втиснутися, а залишок прийшов до школи. Чому вони можуть навчитися?»).
- Більше прав і свободи вчителям («Вчителі самі дуже затиснутими себе почувають, ця авторитарна система в кожній школі є абсолютно. Найголовніший мотив, що мене за це покарають або посварять. І людина не бере за це відповідальність»).
- Омолодження педагогічного складу шкіл («Який НУШ в 65 років?», «Радянські вчителі не тягнуть НУШ, вони довго перебудовуються, вони саботують», «Діти у нас – покоління Z, а вчителі більшою мірою в нас покоління ще навіть не X, і тим більше не Y, залишились совкові»).

■ Рисунок 1.5.1 «Які напрямки розвитку і реформування освіти у вашій школі Ви вважаєте пріоритетними?» (N=625), %*

* Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, тому сума всіх відповідей більше 100%

- Психологічна експертиза педагогічного складу (*«Психолог має перевіряти вчителів на здатність співпраці з дітьми, на адекватність, щоб не було потиличників і такого іншого – таких вчителів до дітей не можна допускати»*).
- Змінити систему оцінювання (*«Червоною пастою вказують на помилки — ось це виправ. І дитина боїться зробити помилку, з'являється страх отримати погану оцінку», «У нас мотивація вчитися – це страх зробити помилку»*).
- Скасувати всі перевірки зошитів (*«Учитель два рази на півріччя провів тести, перевірів, виставив оцінки і все. Навіщо потрібно кожен день або два-три рази на тиждень збирати всі зошити, перевіряти, роздавати?»*).
- Скорегувати програму шкільного навчання (*«Менше всілякої нісенітничі як от ОБЖД тощо», «Спростити програму з багатьох предметів, тому що біологія або хімія, наприклад, страшенно складні»*);
- Більше інформатизації навчання (*«Зараз ці інтерактивні дошки, розумні всякі гаджети – їх стало більше, і всім цим діти абсолютно класно користуються»*);
- Індивідуальна програма навчання, профілювання, предмети за вибором (*«Ми відмовилися від фізкультури і замінили її секцією в спортклубі. Має бути вибір, такі можливості й з інших дисциплін, якими дитина займається поза школою», «Не всім потрібна математика, не всім потрібна хімія, не всім потрібна біологія. Хтось хоче співати чи танцювати, нехай він танцює, співає або малює. Тобто це повинен бути вибір»*).
- У навчанні робити акцент на практичні навички, здатність дітей самостійно вирішувати завдання (*«Знання мають бути більш прикладними, те, що дитина потім зможе застосувати в житті. Наприклад, як розрахувати опалення – тут і математика, і фізика, або як користуватися якимись платіжками, як захистити свої права в суді тощо», «Урок може бути як тренінг, як семінар», «Саме прикладне значення того, що діти вивчають, – це завжди цікавить, затягує, привертає увагу»*).
- Навчання дітей самостійно шукати інформацію, здобувати знання (*«У нас як – ось підручник, параграф, десять завдань, те, що дає вчитель і все. Не вчать працювати з інформацією. Діти не вміють самі собі поставити задачу, знайти інформацію і застосувати»*).
- Навчання дітей критичного мислення, зробити цей курс не факультативним, а обов'язковим, застосування дебатів як форми навчання.
- Розвиток *soft skills*, навичок соціальної комунікації, спільної праці, емпатії (*«Мало бути відмінником, потрібно бути ще комунікабельним, знаходити спільну мову, бути стресостійким»*).
- Дерегуляція й розвиток автономії шкіл (*«Департамент освіти взагалі потрібно скасувати, це радянський пережиток. Воно як залякувало, так*

і залякує директорів, і ця атмосфера страху, як тяглася всі ці роки, так і тягнеться. Зараз школи автономні, у них є своя бухгалтерія, і вони можуть самі приймати рішення, керувати», «Органи управління освітою повинні бути сервісними, тобто допомагати школам вирішувати їх питання, а не контролювати»).

- *Взаємодія школи з батьками («Контролювати школу повинні батьки – ті, хто споживає освітні послуги. Школи всі бояться управлінськ освіти, а повинні нести відповідальність перед батьками. Відповідно, у батьків повинні бути такі повноваження», «У нас був цікавий досвід в минулому навчальному році: день батьків, коли кожен з батьків, хто хотів, хто готовий, приходить на урок і розповідає, якщо у нього якась цікава діяльність, професія»).*

Важливим напрямком реформування шкіл є впровадження в освітній процес сучасних електронних технологій, насамперед збільшення використання в навчанні різноманітних пристроїв і гаджетів – інтерактивних дошок, проєкторів, електронних підручників і книжок, комп'ютерної техніки, навчальних пристосувань тощо. Важливо також розвивати дистанційні форми навчання, застосовувати в навчанні інтернет-технології.

■ Рисунок 1.5.2 «Упровадження яких електронних технологій у ваші школі Ви вважаєте пріоритетним?» (N=625), %*

* Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, тому сума всіх відповідей більше 100%

РОЗДІЛ 2. БЛАГОДІЙНА ДОПОМОГА БАТЬКІВ

Учасники фокус-груп, як і респонденти масового опитування, показують різний **ступень зацікавленості фінансовими справами шкіл**, де навчаються їхні діти. Є такі, кому це важливо знати, є й такі, хто не цікавиться: *«Взагалі-то я особливо не цікавлюся фінансами. Повністю довіряю адміністрації. Все, що робиться – все на виду»; «Не цікавлюся, гроші здаю, але не вимагаю звіту, вірю на слово, вірю в порядність керівництва, тому не контролюю це питання».*

Учасники фокус-груп по-різному **інформовані щодо бюджетних витрат** на школу. Дехто вважає, що звіти адміністрації цілком прозоро показують розподіл коштів: *«Щороку виступає директор і зачитує, скільки прийшло грошей і на що вони були витрачені, і ми точно знаємо, куди пішли гроші. Ми бачимо, наприклад, що на вікна в цьому році дійсно не вистачило, і на асфальт не вистачило, тому що перегоріли лампочки, щось зламалося з обігрівальної апаратури в ідальні тощо».* Але багато хто із батьків взагалі не знає, на що саме витрачаються бюджетні кошти. Часто батькам не відомо, з яких джерел фінансується школа – державного чи міського бюджету тощо. Також складається враження, що батьки навіть якщо й отримують звіти адміністрації шкіл, часто не розуміють, які саме кошти й на що було витрачено, тобто яку частку в цих витратах складають бюджетні кошти, а яку – благодійні внески батьків, що «здають на шкільні потреби».

Існують різні думки щодо **ефективності витрат школами бюджетних коштів**. Зокрема були розповіді про нецільове використання коштів: *«Батьки закупили парти – нові, красиві. Але так як НУШ знову закупили нові парти, наші хороші парти прибрали. Причому, здається, що старі були міцніші. Гроші витрачені даремно»; «Після ремонту школи, на який бюджет було виділено мільйон гривень, наступного року ми знову ремонтували дах».* Тендери не завжди виграють ті, хто пропонує такі ж самі товари чи послуги за менші кошти. Тобто бюджетні кошти не завжди витрачаються заощадливо, незважаючи на преміальні доплати (*«хтось казав, що директорам дають премії по 20 тисяч гривень за те, що вони економлять кошти»*). Або, як припускають деякі учасники фокус-груп, тут є корупційна складова.

Узагалі батькам складно оцінити ефективність витрачання коштів: *«Чи достатньо цього фінансування чи ні – я уявлення не маю. Наприклад, школа замовила 700 рулонів туалетного паперу. Звідки мені знати, чи це покриває хоча б семестр, чи цього вистачить на рік? По ведомостях закупилося мило рідке 20 бутілок, мило звичайне 50 штук. 50 штук на рік – це взагалі що таке? На сайтах шкіл взагалі немає даних за цей рік».*

Щодо того, **чи достатньо виділяється коштів з бюджету**, майже не існує двох думок: бюджетних коштів недостатньо, державні школи недофінансуються. Проблеми недостатнього фінансування, здається, спільні майже для всіх шкіл. *«Нам цього року дали на кожний клас фарбу для підлоги. Але парти, підвіконня – на це недостатньо. У нашій школі тріщини, у нас дах тече. Цього разу поставили нам 19 вікон у коридорах. У класах нам поставили дещо за кошти батьків, в основному, а потім потрошку стали вставляти за кошти бюджету. Але все одно коштів не достатньо».* І подібних історій під час фокус-груп було чимало.

На що мають витратитися бюджетні кошти? Що держава має й що не має обов'язково фінансувати в навчальних закладах?

Дехто з учасників фокус-груп вважає, що школи повністю мають утримуватись за рахунок держави: *«Держава повинна все фінансувати, раз школа державна»*; *«Ми всі платимо податки, і ми не маємо нічого купляти!»*.

Але більшість батьків школярів, які брали участь у фокус-групах, добре розуміють, що в сучасних умовах наївно очікувати повного фінансування державних шкіл: *«Так, держава повинна, але якщо на сьогодні держава не має тих коштів?»*; *«Я здаю гроші, благодійність це називається, тому, що прекрасно розумію, що тих коштів, які виділяють нам міська рада або держбюджет, недостатньо»*. Тобто треба визначитись з тим, що має фінансуватися виключно з бюджетних коштів, а де можна розраховувати на допомогу з боку батьків. Лаконічно словами однієї з учасниць фокус-групи: *«Від чого можна відмовитися в школі – це за рахунок батьків, а те, що обов'язково – це за рахунок бюджету»*.

Як уважають майже всі учасники фокус-груп, обов'язково за рахунок бюджету мають забезпечуватись комунальні витрати та підтримка матеріально-технічної бази шкіл (дах, стелі й підлога, двері, вікна, меблі, сантехніка, крани, ручки замки та інша фурнітура, засоби гігієни тощо), включно з капітальними та поточними ремонтами. Проте, як розповідають батьки, досить частою є практика, коли за бюджетні кошти ремонтуються лише зони загального користування – спортзал, їдальня, коридори тощо, а класи мають ремонтувати батьки: *«я не розумію, чого класи сюди не враховуються, ніби клас переданий в оренду батькам»*.

Також учасники фокус-груп уважають, що держава має забезпечувати все те, на що ставиться інвентарний номер. Утім трапляється, що школа вважає своєю власністю щось із придбаного на кошти батьків: *«Ми купили телевізор в школу, а на ньому потім вже стоїть інвентарний номер, і ми його вже як би забрати не можемо, тому що він вже належить школі»*.

Також потребує обов'язкового бюджетного фінансування все, що необхідно для забезпечення навчального процесу, – підручники, класні журнали, дидактичні матеріали, дошки, комп'ютерна техніка, Інтернет тощо: *«От ми здаємо зараз по 800 гривень на підручники з англійської мови; могла би держава на це кошти виділити?»*; *«Держава має фінансувати, скажімо, канцелярські приладдя, які використовуються адміністрацією школи – папір, заправку принтерів, придбання принтерів, скероксів і таке інше»*.

Трапляється, що канцелярію, книжки чи дидактичні матеріали, яких не вистачає учням, купують не лише батьки, але й учителі: *«Усе життя вчитель йшов і купував, і купував, і купував»*; *«Вчителі кажуть, що принтери вже є, а витратні матеріали самі купують – папір, плівку і фарбу»*; *«Вчителька інформатики та математики за свої кошти купує роботів LEGO. Це недешево, тому що там мікропроцесорна техніка, яку діти програмують через спеціальну програму. Сама програма безкоштовна. Попросила виділити кошти, щоб цих конструкторів було два або три, щоб не одна дитина могла працювати, а хоча б півкласу, ділитись частинами. Ніхто не дав ці кошти, тому що немає коштів. І це існує в усіх школах»*. Батьки, які брали участь у фокус-групах, уважають, що такі витрати має взяти на себе держава: *«Вчителям треба компенсували маркери, стикери, фліпчарти, щоб не була тільки*

одна дошка, і щоб вони могли проводити уроки цікавими, але не за свій кошт. Бо ті, хто хочуть, вони самі за свій кошт роздруковують, купують. Але це ж можна забезпечити державою».

Держава має забезпечувати оплату праці всіх працівників державних шкіл, але ж до персоналу шкіл належать і технічні робітники, які мають прибирати школу, і охоронці. Утім часто за прибирання й охорону додатково доплачують саме батьки: *«От чому ми здаємо на охоронця? Він же, напевно, на зарплаті, тож чому ми ще доздаємо? І на прибиральницю так само».*

Тема, яка зазвичай викликає дискусії, – це шкільне харчування. Дехто вважає, що харчування учнів має повністю фінансуватися за рахунок бюджету: *«Харчування було би добре за рахунок бюджету», «Харчування обов'язково».* Проте є думка, що харчування можна було б фінансувати частково – бюджетний варіант харчування для всіх, а додатково за кошти батьків щось поза бюджетною пропозицією або з урахуванням особливих смаків дитини чи показників її здоров'я, як-то через алергію на певні продукти. Є й такі, хто впевнені, що харчування не має фінансуватися державою, місцевим бюджетом. Держава має надавати безкоштовне харчування пільговим категоріям учнів, решті це не потрібно: *«Батьки мають оплачувати харчування, крім тих, кому за статусом держава купує»; «Ці кошти краще направити на утримання школи, на освітні послуги, щоб не збирати з батьків. До того ж коли харчування фінансується клієнтом, воно буде більш якісним, вибір буде більшим».* Важливо зауважити також, що багато дітей мають індивідуальні потреби в харчуванні, які неможливо врахувати в разі бюджетного харчування.

Ще одна стаття бюджетних витрат, яку пропонують учасники фокус-груп, – навчання вчителів: *«Було б добре, аби держава підтримувала підвищення кваліфікації вчителів, щоб ті надавали якісні послуги. І щоб було більш ніж один провайдер, не тільки центр підвищення кваліфікації, а щоб вчителі могли самі обирати, куди їхати, щоб потім робити уроки цікавішими».*

Що, на думку батьків, **не потребує бюджетного фінансування**, тобто за що мають сплачувати самі батьки?

Вочевидь батьки витрачають кошти на індивідуальне забезпечення своєї дитини – ранці, канцелярію, дидактичні матеріали, форму, якщо вона є, тощо. Межа між бюджетними і позабюджетними витратами часто є межею між витратами загальними та індивідуальними: *«всю матеріально-технічну базу загального користування повинна забезпечувати держава, а особисте (канцелярія, атласи, форми) – це вже батьки».*

Додатково, як вважають учасники фокус-груп, батьки можуть власним коштом модернізувати класи, в яких навчаються їхні діти: *«батьки самі вирішують, чи ставити цей кулер, чи не ставити дітям, чи ставити умивальник, наприклад якийсь модернізований, і сушилу для рук, чи не ставити».* Покращення умов навчання у класі, де дитина проводить більшість шкільного часу, – це теж фактично опосередковані витрати на свою дитину, а не на школу взагалі.

Крім цього батьки мають оплачувати факультативне навчання, на кшталт додаткової мови або більш поглибленого вивчення шкільних дисциплін: *«Усе, що розвиває дитину, я згодна оплачувати. Припустимо, є деякі вчителі, до яких би діти пішли на факультатив додатково із задоволенням. Це моїй дитині на користь»,* а також

будь-яку позанавчальну активність учнів: екскурсії, походи, гуртки, інші «позашкільні витребеньки»: «Якщо батьки хочуть якісь додаткові гуртки, крім шкільних предметів, або якісь походи – це вже за рахунок батьків, це їхнє бажання».

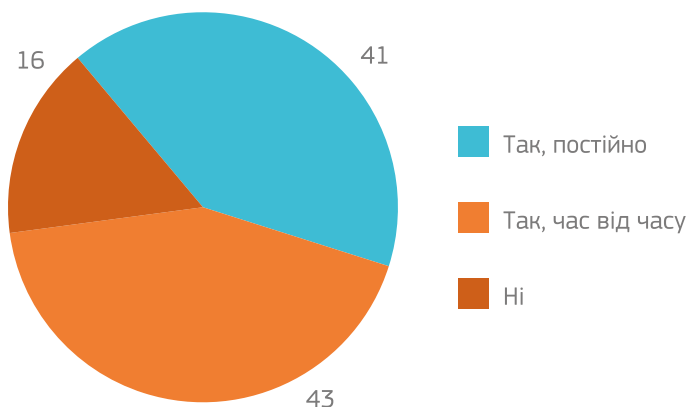
Тобто серед батьків школярів панує думка, що державні школи мають переважно фінансуватися державою, але за дещо батьки готові доплачувати. Питання лише в тому, де провести межу між бюджетними й батьківськими витратами. За результатами фокус-груп склалося враження, що ця межа досить різна в різних школах.

Збирання коштів на потреби класу й школи – це поширена практика, до якої більшість батьків ставляться як до чогось звичайного: «ми здаємо щомісяця гроші на потреби класу, на потреби школи»; «На потреби класу здаємо щомісяця якусь невелику суму – це завжди було, і зараз є. На потреби школи і 10 років тому було, і в минулому році з нас теж збирали готівкою»; «Просять на ремонт школи один раз на рік, на ремонт класу раз на рік і щомісяця на класові потреби. І в ці класові потреби – також просто на школу».

Є поодинокі приклади шкіл, в яких грошей не збирають: «Але зараз же НУШ і грошей не беруть, напевно. У нас, у всякому разі, зараз не беруть». Або гроші збираються виключно за ініціативою батьків: «На даний момент ніхто гроші в школі не збирає. Коли батьки зібралися на збори і нам показали, що нам щось треба, а на це немає фінансування, ми запропонували зібрати. Вчителька сказала: «Ні! Ми будемо просити в бюджеті!». А ми сказали: «Ну, ми ж маємо право його просто купити». Вона казала: «Ну, напевно, маєте», обережно так. Батьки зібрали, батьки купили, принесли в школу».

У масовому опитуванні з'ясувалось, що більшість (84%) батьків школярів отримували пропозиції щодо надання школі так званої благодійної допомоги, і половина з них отримують такі пропозиції регулярно.

■ Рисунок 2.1 «Чи пропонують Вам у вашій школі надавати благодійну допомогу на потреби школи чи на інші додаткові цільові витрати?» (N=625), %

Практика, коли батьки учнів регулярно або час від часу надають благодійну допомогу на потреби школи, розповсюджена в різних населених пунктах усіх регіонів України. Проте існують деякі розбіжності в школах населених пунктів різного типу (таблиця 2.1). Як показують результати кількісного дослідження, чим більше населений пункт, тим частіше батьки надають благодійну допомогу школам.

■ Таблиця 2.1 Пропозиції надавати благодійну допомогу на потреби школи в населених пунктах різного типу, %

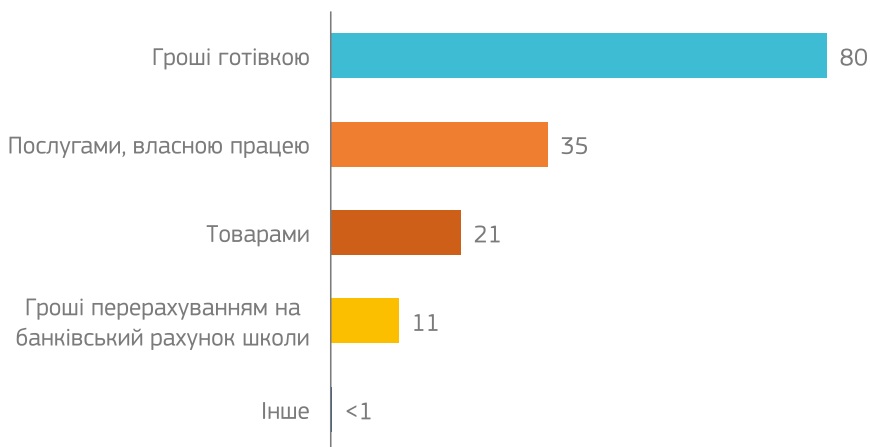
Чи пропонують Вам у вашій школі надавати благодійну допомогу на потреби школи чи на інші додаткові цільові витрати?	ТИП НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ		
	Обласний центр	Інше місто, смт	Село
Так, постійно	45	41	35
Так, час від часу	43	43	43
Ні	12	16	22
	N = 217	N = 224	N = 184

У деяких школах батьки мають вибір робити благодійні внески чи ні: *«У нашому класі так: якщо не можеш здати гроші – не здаєш. У нас у класі пресингу, претензій до батьків з цього приводу немає. Ви розумієте, це насправді благодійність, і ми здаємо стільки, скільки вважаємо за потрібне»; «Кошти збирають, але незначні. Але знову-таки, це все обговорюється. Якщо немає можливості здати, значить ні. Ніхто не вимагає, не змушує, і ні в якому разі ніхто нікого не принижує». Але існують школи, де такого вибору в батьків фактично немає: «В інших школах є практика, де 100% все повинні здати і ці гроші здаються під тиском. Там просто неможливо не здати. І натякають, якщо батьки не здають, то дитині буде погано, до нього через це інше ставлення, він може бути ізгоєм»; «Я б не здавала, але я боюся, що до моєї дитини будуть погано ставитися».*

Зазвичай пропонується допомогти школі грошима, причому в більшості випадків готівкою, але інколи виникає потреба в допомозі з боку батьків послугами, власною працею – наприклад, під час ремонту шкільних приміщень тощо.

Так само й у фокус-групах батьки школярів розповідали, що зазвичай у переважній більшості шкіл батькам пропонується надавати школам благодійну допомогу грошима. Проте існує також практика залучення батьків до шкільних ремонтів, тобто допомога надається у вигляді послуг: *«Гроші зазвичай. Але й послуги також. Завжди приходять тато чи мама, які ремонтують, білять, фарбують, тобто послуги у вигляді ремонтів».*

■ Рисунок 2.2 «У якому вигляді Вам частіше пропонують надавати благодійну допомогу на потреби школи?» (N=523), %

Під час фокус-груп батьки школярів демонстрували різне **ставлення до збирання грошей на потреби школи**. Дехто з батьків ставиться до збору коштів загалом позитивно: *«Делікатно просять, і я не проти, тому що розумію, що фінансування маленьке, і, якщо у мене є можливість, я допоможу»*. Звісно, якщо це прохання, а не «обов'язок»: *«З боку директора була нормальне прохання до батьків взяти участь в добродійності. Видали рахунок класу, хто хоче – будь ласка, перерахуйте»*. І якщо кошти збираються на дійсно потрібні, на думку батьків, речі: *«Готова підтримати фінансово, якщо я буду бачити, що це все йде для дітей, для покращення їх побуту, їх знаходження у школі, санітарних норм, то я готова фінансувати школу додатково»*.

Деякі батьки кажуть, що готові здавати лише на конкретні потреби класу, де навчається дитина, а не в загальний фонд школи, бо не вважають, що ці загальношкільні гроші витрачаються прозоро та ефективно: *«На бюджет класу ми готові здавати – це те, що потрібно, що витрачається на наших дітей. Це ми даємо»*; *«Я не згодна здавати до фонду школи в принципі, тому що не бачу від директора бюджетних запитів. Немає прозорості, що є така проблема і є шляхи її вирішення. Припустимо, треба поміняти дах. Можна попросити спонсорську допомогу від якихось підприємств: «Я написав стільки-то бюджетних запитів, і ось є такі відповіді від міністерства освіти»*. Якби це було прозоро, можна було б говорити про співпрацю з батьками».

Проте досить часто батьки школярів взагалі не задоволені практикою збирання батьківських коштів на потреби класу й школи. Основні претензії такі:

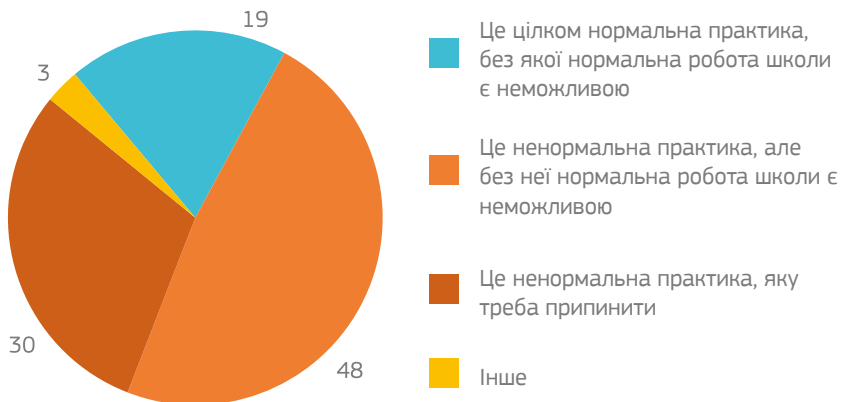
- За кошт батьків робиться те, що має фінансуватися з бюджету: *«Перекладають на батьків фінансові питання. При чому не зрозуміло, чи це ініці-*

атива батьківського комітету, чи йде зверху, з адміністрації школи...»; «Ми помагаємо, але це має бути рівень держави».

- *Внески батьків лише формально є добровільними, в дійсності здавати гроші примушують: «Кажуть, що це добровільно, але це обязаловка»; «Розповідали батьки дітей, які йдуть в нашу школу, що директорка вже їм з порога каже: «Якщо ви прийдете до нас вчитися – у нас треба за все здавати»; «У школі начебто змагання – у кого кабінет краще. І все це відбувається під тиском директора: «У всіх класах вже поміняли двері, а у вас ще ні!»; «Ми завжди здавали благодійність на рахунок. Але це не було добровільно. Ми писали в платіжках «благодійні внески», але якщо хтось благодійний внесок не здавав... не було прецедентів, щоб когось виганяли, але говорили, що ваша дитина тут вчитися не буде, якщо не заплатите».*
- *Не зрозуміло, на що саме здаються, і як витрачаються кошти: «Я не розумію, чому ми повинні такі суми на миючі засоби здавати, якщо у нас на два поверхи для всіх дітей один єдиний туалет відкритий?»; «Здають в фонд школи, готівкою віддають керівництву школи. На що – не зрозуміло. Коли прийшов новий директор, він говорить: «Я чув, що гроші здають у вас в фонд школи. Я не знаю, нащо, але хай поки буде. Традиція хороша, залишимо».*
- *Батьківські кошти витрачаються неефективно: «То, що ми шафи дітям зробили, я рада, бо тепер у кожного є свій, а це зручно дітям. Усе інше – це була зайва трата грошей».*
- *Немає звітності щодо цих витрат: «Попередня директорка весь час необґрунтовано стягувала кошти в фонд школи. Фінансові витрати на школу незрозуміло як проходили. Змінився директор в минулому році, але управління школою не змінилося».*

Переважна більшість батьків школярів, які взяли участь у кількісному опитуванні, вважають, що практика збирання грошей на потреби школи не є нормальною. Майже кожен третій респондент вважає, що такі дії треба негайно припинити. Але більша частина батьків ставляться до цієї проблеми з розумінням – адже бюджетного фінансування шкіл, на їх думку, не вистає, тому без батьківських коштів нормальна робота шкіл є неможливою (рисунок 2.3). Проте майже третина батьків засуджують цю практику.

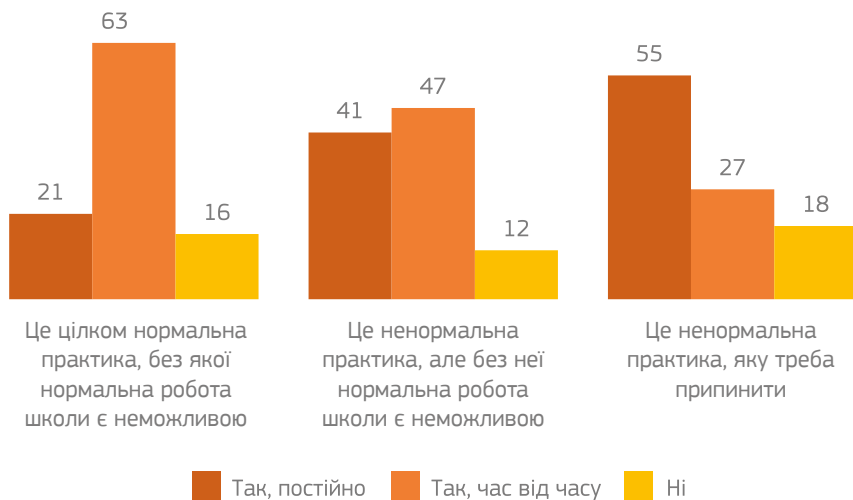
■ Рисунок 2.3 «Яке із суджень найкраще описує ваше ставлення до збирання грошей на потреби школи?» (N=625), %*

Ставлення до надання благодійної допомоги залежить від частоти пропозицій надавати таку допомогу.

■ Рисунок 2.4 Відповіді на питання «Чи пропонують Вам у вашій школі надавати благодійну допомогу на потреби школи чи на інші додаткові цільові витрати?» залежно від ставлення до збирання грошей на потреби школи, %

Ставлення до збирання грошей на потреби школи

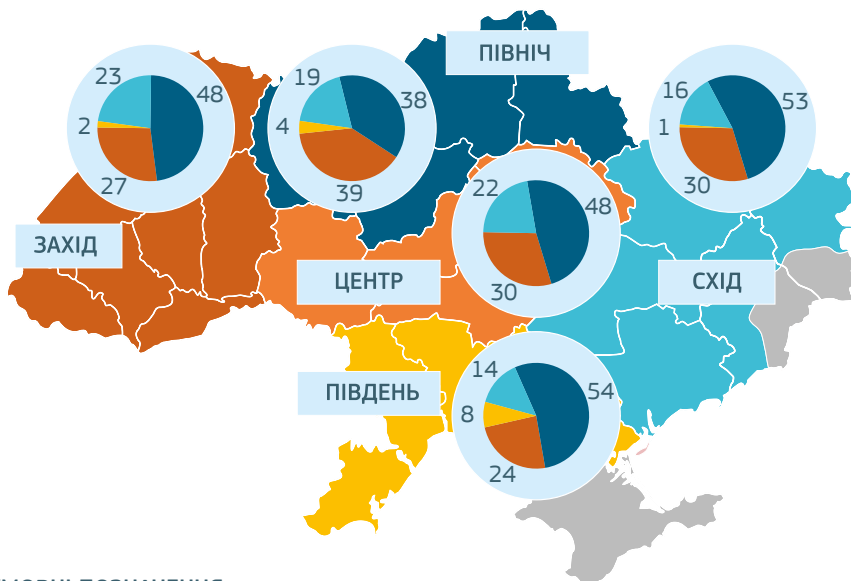
Як показують результати масового опитування в населених пунктах різного типу та в різних регіонах існують розбіжності у ставленні до так званих благодійних внесків. Так, більш інтолерантне ставлення до збирання грошей фіксується в обласних центрах. Так само більший рівень інтолерантності виявився на Сході та Півдні України. Це можна пояснити соціо-культурними причинами, зокрема порівняно більшою прихильністю до традиційних, зокрема сімейних, цінностей у сільській місцевості взагалі, і на Заході України зокрема. Ця прихильність пов'язана з відносинами з дітьми і всім, що їх оточує – в тому числі і школою. Тому благодійні внески у родинях, де традиційні цінності є міцнішими можуть трактуватися більш поблажливо.

■ Таблиця 2.2 Ставлення батьків школярів до збирання грошей на потреби школи в населених пунктах різного типу, %

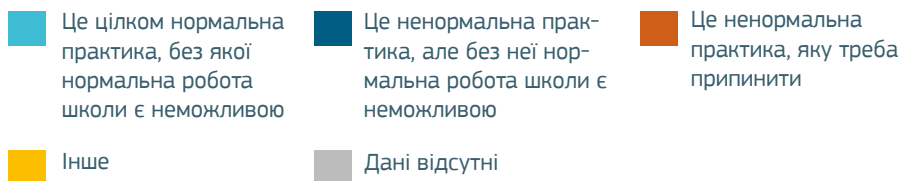
Ставлення до збирання грошей на потреби школи:	ТИП НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ		
	Обласний центр	Інше місто, смт	Село
Це цілком нормальна практика, без якої нормальна робота школи є неможливою	14	21	24
Це ненормальна практика, але без неї нормальна робота школи є неможливою	48	49	46
Це ненормальна практика, яку треба припинити	36	27	27
Інше	2	3	3
	N = 217	N = 224	N = 184

Розмір внесків у грошовому еквіваленті, які здають батьки на потреби школи, – досить різний, найчастіше, як свідчать результати масового опитування, щомісячна сума допомоги коливається від 50 до 200 гривень. В обласних центрах і насамперед у місті Київ щомісяця на потреби школи здають типово (медіанні значення) від 100 до 200 гривень, в інших населених пунктах – від 50 до 100 гривень. Найбільше здають у Північному регіоні знову ж таки за рахунок столиці (100–199 гривень), для решти регіонів України типове значення становить 50–99 гривень.

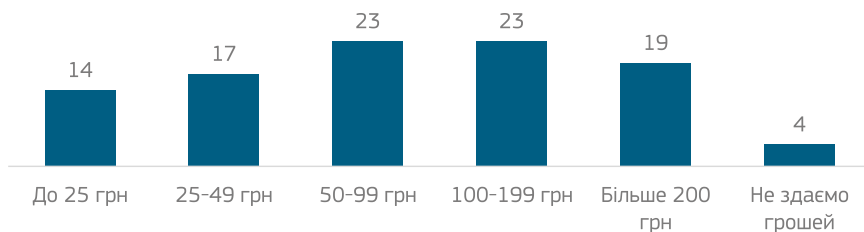
■ Рисунок 2.5 Ставлення батьків школярів до збирання грошей на потреби школи в макрорегіонах України, %

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

■ Рисунок 2.6 «Скільки в середньому щомісяця з розрахунку на одного учня Ви здаєте на потреби школи?» (N=523), %

Зазвичай грошові внески батьків учнів складаються з двох частин – так звані «фонд класу» й «фонд школи», але як з'ясувалося під час фокус-групових дискусій, загальних правил не існує, тобто в різних школах обсяг і порядок надання благодійної допомоги різні. Щодо обсягу внесків спостерігаються розбіжності навіть у межах одного населеного пункту:

- *У нас здається двадцять гривень або тридцять гривень на клас. І двадцять гривень на школу. Щомісяця ми збираємо.*
- *У нас п'ятдесят на клас було. А на школу не знаю.*
- *У нас набагато більші суми.*

В іншій фокус-групі:

- *За квартал приблизно двісті гривень.*
- *У нас за місяць сорок гривень.*
- *Ми по вісімдесят здаємо на семестр.*
- *У нас за рік або вісімсот, або тисяча на загальношкільні витрати.*

Батьківська допомога найчастіше збирається щомісяця або раз на півроку. У деяких школах батьки регулярно здають фіксовану суму: *«Ми стабільно здаємо в фонд школи і фонд класу. Це були невеликі суми – 40 гривень туди і 40 гривень туди. Більшого від нас ніколи не вимагали»*, а в інших про розмір внесків кожного разу домовляються під час батьківських зборів, або про розмір внесків батькам повідомляють ситуативно: *«Вчитель каже: «Я вважаю, вам можна скинутися по тисячі, ні, краще по півтори тисячі, щоб підготувати процес до першого вересня»*. Внески, про які йшлося вище, можуть бути суто добровільними або ж добровільними лише умовно: під тиском школи батьки мають їх сплачувати фактично обов'язково.

Батьки школярів здають гроші за багатьма статтями витрат, найчастіше – це ремонт класу і школи або на закупівлю підручників та інших дидактичних матеріалів, а також миючих засобів, паперу, картриджів до принтерів тощо. Близько половини сімей сплачують кошти за шкільне харчування. Крім, здається, необхідних речей, більшості батьків щороку доводиться здавати гроші на подарунки вчителям і директору.

Про те, куди витрачаються батьківські внески, йшлося й на фокус-групах. Найчастіше батьки, які брали участь у фокус-групах, казали про ремонти класів і школи: *«У класі гарний ремонт, батьки дітей завжди вкладалися»*; *«У нас школа гарно виглядає завдяки, звичайно, внескам батьків, які за свій рахунок роблять ремонти»*. Також розповсюджена стаття витрат – це забезпечення побутових потреб учнів – зручні парти, індивідуальні шафи та інші меблі, миючі засоби, туалетний папір, кулери й разові стаканчики, кондиціонери тощо. Часто також батьки розповідали про закупівлю для класу техніки – комп'ютерів, принтерів, інтерактивних дощок та проекторів. Купується також канцелярія та навчальні дидактичні матеріали. Оплачується праця прибиральниць та охоронців, утім батьки зазвичай не задоволені такою практикою. Про те, як само плануються витратити чи було витрачено кошти фонду школи, батьки часто недостатньо інформовані. Учасники фокус-груп розповідали, що в деяких школах ці кошти залучаються за потреби: *«Директор сказала, що потрібна певна сума,*

яка щоб лежала завжди на випадок форс-мажору. Наприклад, якщо прорве труби, щоб ми не чекали, поки будемо робити запити, а відразу могли відремонтувати».

Крім цього подекуди кошти витрачаються на речі, які викликають суперечливі реакції батьків – подарунки на свята вчителям або дітям: «А ще в першому класі зібрали на подарунки дітям. Я питаю: «Навіщо? Ви хочете зробити подарунок? Так зробіть його вдома», солодкі столи: «А солодких столів взагалі не повинно бути категорично!». Трапляється, що батьки обурюються, дізнаючись про те, що вимушено сплачують за те, що в державній школі має фінансуватися з бюджету: «Щомісяця ми здавали сорок гривень на клас і двадцять гривень на школу. Але я скажу чесно, останні два роки я, послухавши звіт, зробила висновок, що я не повинна оплачувати підвезення крейди, відвезення лічильника на перевірку».

Майже всі батьки інформовані щодо потреб, на які здаються кошти, більшість попереджені про ці потреби заздалегідь.

■ Рисунок 2.7 «На які додаткові витрати Вам доводиться здавати гроші у вашій школі упродовж року?» (N=523), %*

■ Рисунок 2.8 «Якщо у вас просять здати кошти, то як це частіше відбувається: вам кажуть, на що саме треба здати кошти, чи спочатку ви здаєте кошти, а потім вам розказують на що саме їх витратили?» (N=523), %

Під час фокус-груп учасники розповідали про різні ситуації. У низці шкіл батьки чітко знають, на що вони здають гроші: *«Ми точно знаємо, куди у нас що йде. Якщо чогось не вистачає, нас усіх збирають і запитують: «Будемо робити чи не будемо?». «Будемо» – ми всі здали. «Не будемо» – ніхто не здає. І все, порядок»;* *«Ми збираємо лише на щось конкретне. Вирішуємо на батьківських зборах: нам потрібно те й те, і батьки голосують, заповнюємо протокол – хто був «за», хто «проти». І купуємо. Так у нас це робиться».* В інших школах кошти здають не під щось конкретне, а взагалі, і про витрати батьки дізнаються лише згодом: *«Ми бачимо вже по факту. Ми збираємося раз на місяць і директор школи може сказати: «Ось ми там отримали... нам профінансували два мультиборди» або «у рамках НУШ ми отримали стільки-то парт». Але ж ця інформація мала би бути якось доступна заздалегідь»;* *«Нас просили здавати в бюджет школи по 400 гривень. Я кажу: добре, тільки скажіть, будь ласка, куди ті гроші підуть? І чи офіційно, чи неофіційно? Голова батьківського комітету відповіла мені: «Я не знаю, я не в курсі. Це за бажанням. Хочете – здаєте, не хочете – не здаєте». Але це вже інша відповідь».*

Зазвичай батьківські кошти збирають або представники батьківських комітетів, або інша уповноважена особа, що обирається з кола батьків. Нечасто це робить учитель і практично ніколи – інші посадові особи.

Так само розповідають й учасники фокус-груп – у багатьох школах вчителі або адміністрація шкіл не мають відношення до збору коштів, лише батьківські комітети: *«Гроші збирають батьківські комітети, тому що в іншому випадку – це корупція»;* *«Ми повністю ізолювали педагогічний колектив від участі. Вони взагалі не беруть ніякої участі ні в чому, що стосується грошей. Вони не мають права навіть розмовляти про те, що хтось має щось давати»;* *«Вчителі не збирають, адміністрація школи не збирає – заборонено. Лише батьки. Треба весь час щось купувати»;*

■ Рисунок 2.9 «Хто саме займається збором коштів у вашій школі?» (N=523, %)*

«Вчитель до грошей не торкається навіть як посередник, щоб передати. Просто батьківський комітет сам збирає, сам витрачає. На прохання вчителя, можливо, щось там купує в клас»; «Раніше були фінансові побори, вільне пересування готівки по школі, аж до того, що адміністрація збирає готівку за те, що у них вже є в звітах. З цього приводу писали скарги в прокуратуру. І за два останні роки я вже не чула, щоб були такі збори централізовані на школу. У класах може і збирають нишком, але офіційно адміністрація тут ні до чого».

Подекуди класний керівник все ж таки виконує роль посередника при зборі коштів: *«Ми передаємо гроші представникам батьківського комітету, якщо вони присутні. А якщо ні, то передавали вчительці, а вона передавала вже комітету»; «Щоб забігти і залишити кошти, то ми залишали вчителю, а він уже передавав до батьківського комітету».*

Але, на жаль, не завжди так. Подекуди, як розповідали учасники фокус-груп, батьківські комітети не є незалежними від побажань чи навіть прямих вказівок класного керівника або директора: *«Гроші збирали, але я не думаю, що ініціаторами є батьківський комітет, тому що він звідки це бере, припустимо, що вчителька натякає»; «Класний керівник нам ніколи не говорить прямо щодо внесків. Нам говорить завжди голова батьківського комітету. Але ми прекрасно розуміємо, що це не глава батьківського комітету раптом вирішила поміняти вчительці стіл».* Педколектив та адміністрація шкіл до збору коштів справи *«як би не мають»*, але фактично система працює, як і раніше.

Або буває й гірше, спостерігається повний волюнтаризм: *«У нас батьки не вирішують. У нас директор хоче грошей зібрати, і що хоче з цими грошима, то вона і робить, не питаючи»; «А ми здаємо, я сама несу секретарю під підпис, під свій підпис здаю їй кошти. Як здавали гроші секретарю, так і здають, просто назвали по-іншому, от і все».*

Корупційні ризики звісно зменшуються, коли гроші з батьків збираються не готівкою, а шляхом перерахування коштів на благодійний рахунок: *«У нас є рахунок, ми на вай-бер у групах скидаємо платіжні реквізити. Це офіційно, виключно на рахунок банку. Ніякої готівки. Ми до цього дуже довго йшли: з великими проблемами, з великим супротивом, з кримінальною справою, з усіма витікаючими ми таки домоглися, що це має бути виключно так і ніяк інакше. Створено громадську організацію, це юридична особа, з власним статуттом, з власним рахунком, урядовою радою, в якій від кожного класу є представник. Раз на місяць рада збирається для того, щоб ці кошти витрачалися пропорційно між усіма класами. Кожен представник з класу має право голосу при прийнятті рішення, на що витрачаються кошти».*

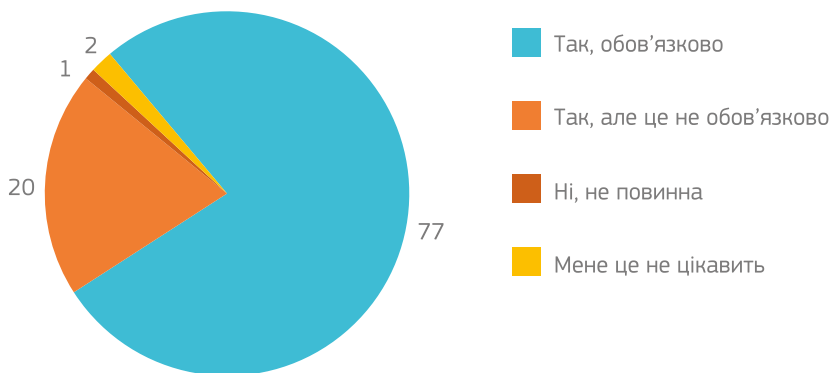
З іншого боку, такий спосіб усе ще викликає недовіру чи навіть опір: *«Мені хотілось би, щоб був якийсь рахунок я би перечислила щомісяця. Але ж ви розумієте, що це будуть робити одиниці, у нас здають не всі»; «У деяких школах є благодійний рахунок, куди можна безпосередньо перераховувати гроші. В нашій школі, коли я намагалася це запропонувати, мене категорично не захотіли слухати. І сказали, що єдина допомога може бути тільки у вигляді готівки»; «Пропонували завести рахунок цивілізовано, але ця ідея не здобула підтримки. «Це незручно — поповнювати, знімати. Я хочу купити чашки, я побігла на базар і їх купила, а там мені треба через банк». Гроші збиралися готівкою і залишалися голові батьківського комітету. Їй можна було здати на особисту картку «Привату». Про всі витрати вона звітувала до копійки. У батьківському чаті вона писала, скільки було здано, що купили, на яку суму, і який залишився залишок»; «Ніхто не хоче морочитися з рахунком. Більшість батьків не вірять в те, що цими коштами потім можна скористатися. Припустимо, що ми зберемо суму від нашого класу, тобто благодійний внесок нашого класу, і покладемо на благодійний рахунок. Але ж ми не можемо брати ці гроші для свого класу! Це йде як благодійний внесок на школу, і вже школа вирішує, що з ним робити».*

РОЗДІЛ 3. ЗВІТУВАННЯ ШКОЛИ ПЕРЕД БАТЬКАМИ

Чи звітують школи перед батьками з різних питань життя школи, зокрема щодо витрат бюджетних і благодійних коштів? Фокус-групові інтерв'ю з батьками школярів показали досить значні розбіжності щодо звітування в різних школах різних міст. Подекуди звітів, за словами батьків, не дочекається: *«Сумно, що ніхто не звітує, немає ніяких цифр»; «В нашій школі є фонд, куди ми повинні здавати гроші. Там головна директор і засновники. Вони жодного разу не звітували, жоден чек не показують»; «Ми здаємо щомісяця гроші на потреби класу, на потреби школи, але звітності нам не дають. Якщо вони щось купують, ми не знаємо, на що ми здаємо».* Неодноразово учасники фокус-груп скаржились, що звітування батьківських комітетів є лише на рівні класів, а на рівні школи – немає: *«В класі нам пояснюють, на що ми здаємо кошти, і я бачу, що замінені, наприклад, вікна, замінені парти, куплені шафи для дітей. Те, що відбувається зі шкільними грошима, це ніяк не відображається».* Але є й позитивні приклади: *«Здавали теж на школу, і я спочатку ставився негативно, поки не побачив, що на сайті школи надають звіт про те, куди витрачають гроші, в якому обсязі і куди вони йдуть далі»; «У нас на сайті школи вся ця інформація є, окремо, що вони зробили за державний кошт, що не за державний»; «Я завжди відвідую всі батьківські збори, загальношкільні, де йде звітність коштів, куди витрачається. У нас проводять загальношкільні збори, де зачитуються всі звіти».*

Більшість батьків школярів, які були опитані за стандартизованою анкетною, вважають, що адміністрації шкіл мусять обов'язково звітувати перед батьками щодо різних питань життя шкіл (рисунок 3.1). Цю думку поділяють батьки учнів різних шкіл та рівнів навчання, які проживають у різних населених пунктах в усіх регіонах України. Тобто у батьків існує високий попит на прозорість у школах, зокрема фінансову.

■ Рисунок 3.1 «Чи мусить адміністрація школи звітувати з різних питань життя школи перед батьками або іншими опікунами учнів?» (N=625), %

Передусім школи мають звітувати про витрати батьківських і бюджетних коштів, а також про нововведення в освітньому процесі (рисунок 3.2). Про це йшлося й у фокус-групах – батьки зацікавлені в отриманні максимально повної та актуальної інформації: «Я хотіла б мати всю інформацію й по навчальному процесу, і щодо змін, і про фінансування». Зокрема учасники різних фокус-груп казали про те, що їм важливо знати про таке:

- фінансова інформація щодо бюджетних і батьківських коштів;
- інформація про зміни, нововведення в навчальному процесі;
- інформація для батьків про розподіл дисциплін на інваріативну та варіативну частину. Дехто з батьків скаржився, що ця інформація є непрозорою, тобто деякі необов'язкові дисципліни фактично нав'язувались як інваріативні;
- інформація про час і програму наступних батьківських зборів;
- інформація щодо програми директора, з якою він був обраний за конкурсом, і звіти, що з цієї програми виконано чи виконується.

■ Рисунок 3.2 «За якими видами діяльності школи мусять звітувати?» (N=601), %*

* На питання відповідали ті, хто вважає, що школа має звітувати перед батьками (N = 601). Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, а тому сума всіх відповідей більше 100%

Як мають звітувати школи перед батьками? За новим законодавством, кожна школа має створити власний офіційний сайт. Ці інтернет-сторінки вже існують і містять регулярні звіти про витрати бюджетних і благодійних коштів, використання послуг і товарів. Дехто з учасників фокус-груп вважає шкільні сайти найкращим форматом для звітування школи перед батьками: «Це все повинно бути викладено в онлайн-режимі на сайті школи»; «Це повинно бути на сайті школи. У нас у кожній школи є сайт».

Але, як з'ясували фокус-групи, про ці сайти багато хто з батьків навіть не чув. Утім дехто з інформованих батьків вважає, що офіційні шкільні інтернет-сторінки – незручні, неінформативні, нефункціональні: *«На сайті про батьківські кошти звіту слабенькі, навіть дуже слабенькі»; «Сайт не просто порожній, він поганий. Туди навіть учитель не знає, як зайти, щоб виставити інформацію. І там звітності точно немає»; «Я вже цілий рік спостерігаю за цими сайтами, як вони зробили ті сайти, і як вони їх наповнюють – мертві бджоли не гудуть».* Насамперед шкільним сайтам, як вважають батьки школярів, бракує можливості залишити відгук або пропозицію. Сайт має бути майданчиком для обговорення шкільних проблем, а там лише суха інформація.

На думку учасників фокус-груп, краще мати єдину інтернет-сторінку для всіх українських шкіл, яка має функціонувати таким чином: *«Заходиш на єдиний сайт, знаходиш школу, відкриваєш – і все доступно: витрачено такі-то кошти, можна подивитися по місяцям, або дізнатись, скільки складають, скажімо, побутові витрати або ремонт».* До речі, дехто з учасників фокус-груп знав про вже чинну інтернет-сторінку платформи Єдиної системи відкритих бюджетів шкіл (<https://openschool.ua>).

Інтерактивні, цікаві, живі шкільні інтернет-сторінки – швидше виняток, але все те, чого так бракує сайтам, є в соціальних мережах. Тому саме шкільні групи в соціальних мережах деякі учасники фокус-груп пропонують зробити майданчиком для комунікації школи й батьків: *«Я не знаю, заходила б я на сайт чи ні, а ось адекватна жива сторінка в соціальних мережах потрібна. Ми зараз усі сидимо в Фейсбуці, і нам не складно підписатися на ще одну сторінку, яка показує цікавий контент про школу».* Але ця сторінка не має бути занадто «офіційною»: *«У нашої школи є своя сторінка в соціальних мережах, але ця сторінка, таке відчуття, що створена для того, щоб вихвалити директора. А якщо якась проблема або треба щось донести, там така жорстка модерація, що нічого абсолютно через цю сторінку не можна постити. Ніякого зворотного зв'язку, ніяких відповідей».*

Багато хто з учасників фокус-груп проголошував, що найкращий спосіб спілкування на рівні класів – це групи в месенджерах, передусім у Viber: *«Що стосується життя класу, то з цим чудово справляються чати в тому ж Вайбері. У листуванні батькам в принципі все доноситься. Хто хоче отримати інформацію, це все можна знайти».* Проте лунала пропозиція надавати й загальношкільні фінансові звіти батьківським комітетам класів для подальшого розповсюдження у групі класу в Viber, або ж треба створити загальношкільну групу: *«Я згодна, щоб це була якась група саме цієї школи, де будуть звіти фінансові, де будуть звіти про нововведення в законах, в постановках тощо. Наприклад, група школи, де викладається, скільки коштів надійшло і скільки коштів і на що було витрачено. Тобто я повинна бачити: це пішло на санітарний стан, чи це пішло для благоустрою, чи це пішло на придбання якогось модернізованого обладнання. І де воно встановлено: чи це в кабінеті директора, чи це, все ж таки, для дітей, з загальним доступом».*

Загалом більшість батьків віддають перевагу електронному формату інформування з боку школи – інтернет-сторінкам або групам у соціальних мережах чи месенджерах: *«Краще в електронному вигляді»; «Зручніше було б, напевно, з телефону, щоб можна було в будь-який момент зайти подивитися».* Проте все ще важливим фор-

матом звітування залишаються доповіді директора, представників адміністрації шкіл під час зборів, шкільних конференцій, зібрань голів батьківських комітетів класів. Але батькам учнів однозначно не подобається, коли директор на зборах *«стоїть із зошитом і півгодини бубонить»* або перетворює все у свій бенефіс: *«співає собі пісні, ставить на п'єдестал, приписує собі коханій усе, що зроблено в школі, навіть те, що зроблено батьками»*. Також учасники фокус-груп зауважили, що звіти, які подаються усно на зборах, складно перевірити: *«Ніхто не дивиться кожний чек, тож доводиться вірити на слово»*. Або взагалі ніхто чеків і не пропонує, лише зображення у форматі електронної презентації. Тож не виключено, що такі звіти містять маніпуляції – одна з учасниць розповідала про шкільний підвал, який ремонтують уже не перше десятиріччя: *«Підвал же ніхто не бачить. Підвал ви не поліжете дивитися. Можна все гроші списувати в підвал»*. В іншій школі директорка звітує демонстрацією зображення конференц-зали, *«але я-то знаю, що ця конференц-зала ще десять років тому зроблена»*.

Крім інтернет-комунікації та усних звітів, дехто з батьків пропонує не нехтувати традиційним розміщенням важливої інформації на стендах у школі: *«хотілося б, щоб це або висіло десь на стенді – що купили, яка сума зібралася, припустимо, і на які потреби це витратилася»*.

У межах масового опитування батькам школярів ставилось аналогічне питання: *«У якому форматі Ви би хотіли, щоб школи перед Вами звітували?»*. І вподобання респондентів співпадають з думками учасників фокус-груп. Найбільш зручний формат звітування – це оприлюднення звітів на інтернет-сторінці школи. Також багато бажаючих отримувати усні звіти на загальних батьківських зборах або на зборах батьківських комітетів (рисуюнок 3.3).

■ Рисунок 3.3 «У якому форматі Ви би хотіли, щоб школа перед Вами звітувала?» (N=601), %*

Звітувати мають передусім директор або завуч, класний керівник та батьківські комітети (рисунок 3.4). Учасники фокус-груп з цим також погоджуються: «Якщо на школу здається, то адміністрація школи повинна. А за класні повинен... ну, якщо батьківський комітет збирає, то він повинен».

■ Рисунок 3.4 «Хто має звітувати?» (N=601), %*

** На питання відповідали ті, хто вважає, що школа має звітувати перед батьками (N = 601)*

РОЗДІЛ 4. ШКІЛЬНІ ІНТЕРНЕТ-САЙТИ

Кожна школа мусить мати власний інтернет-сайт, але 18% батьків не знають про таке, а ще 18% впевнені, що сайту в школі немає. Ті батьки школярів, які знають про сайти шкіл, у більшості їх відвідують зазвичай декілька разів на місяць.

Рисунок 4.1 «Чи має ваша школа власний інтернет-сайт?» (N=625), %

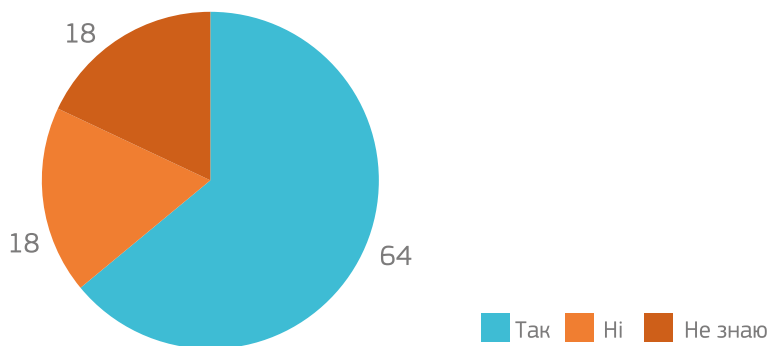

Рисунок 4.2 «Як часто ви відвідуєте інтернет-сайт вашої школи?» (N=399), %*

* На питання відповідали ті батьки, які знають про наявність інтернет-сайту школи, де навчається їхня дитина (N = 399)

Під час відвідування шкільного сайту батьки школярів переважно цікавляться шкільними новинами. Інтернет-сайти шкіл майже не використовуються з метою перевірки фінансової звітності школи. Також частою проблемою більшості шкільних сайтів є відсутність можливості зворотного зв'язку зі школою, можливості залишити коментарі, зауваження, побажання. Обговорення шкільного життя зазвичай відбувається в соціальних мережах і батьківських групах у месенджерах.

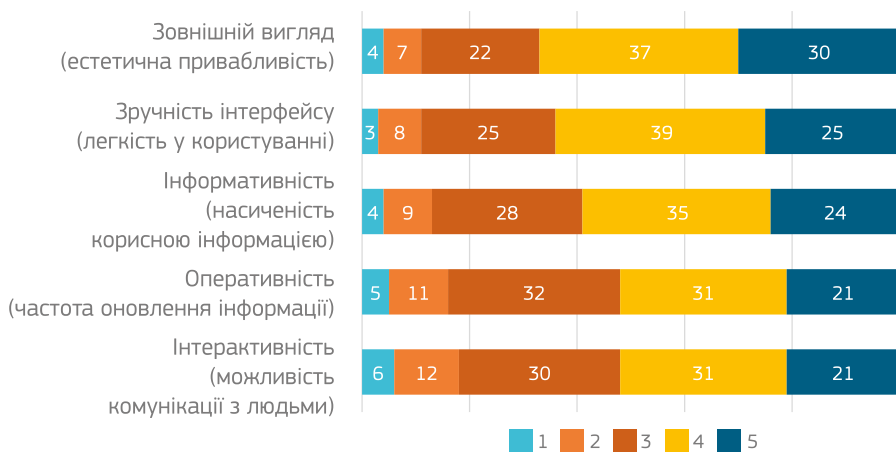
■ Рисунок 4.3 «З якою метою Ви відвідуєте інтернет-сайт вашої школи?» (N=399), %*

* На питання відповідали ті батьки, які знають про наявність інтернет-сайту школи, де навчається їхня дитина (N = 399).
Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, а тому сума всіх відповідей більше 100%

Але роботою сайтів батьки здебільше задоволені. Більшість влаштовує зовнішній вигляд шкільного сайту, зручність інтерфейсу, інформативність. Порівняно менше задоволення викликає оперативність оновлення інформації сайту та його інтерактивність, тобто можливості комунікації.

Рисунок 4.4 «Оцініть, будь ласка, інтернет-сайт вашої школи, де 5 – найвища оцінка, а 1 – найнижча» (N=399), %*

* На питання відповідали ті батьки, які знають про наявність інтернет-сайту школи, де навчається їхня дитина (N = 399)

Рисунок 4.5 Баланс оцінок інтернет-сайту школи (N=399), %

* Загалом бали 1 і 2.

** Загалом бали 4 і 5

РОЗДІЛ 5. ШКІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

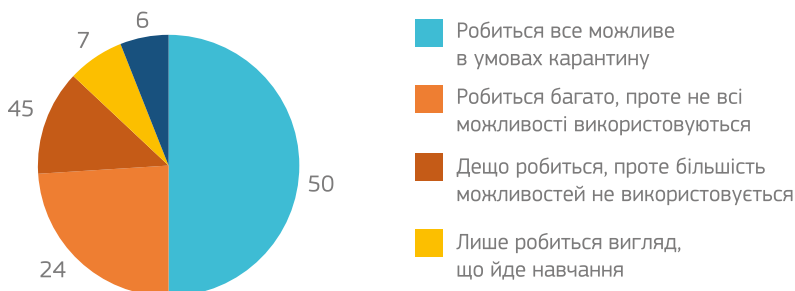
Масове опитування відбувалося під час карантину, тому додатково були залучені питання про навчання під час карантину. У переважній більшості шкіл навчання у школах під час карантину тривало, лише 5% батьків вважають, що в умовах карантину навчання взагалі не організовано. Зазвичай це онлайн-заняття або спілкування з учителями телефоном або через месенджер. Більшість батьків роботою шкіл під час карантину певною мірою задоволені.

■ Рисунок 5.1 «Яким чином організовано навчальний процес у вашій школі під час карантину?» (N=625), %*

* Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді, а тому сума всіх відповідей більше 100%

■ Рисунок 5.2 «Наскільки ефективно, на Вашу думку, організовано навчальний процес у вашій школі під час карантину?» (N=625), %*

ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Оцінювання навчального процесу батьками школярів – важлива складова інтегральної оцінки якості освіти в загальноосвітніх школах, адже батьки активно задіяні практично в усіх сферах життя школи. Це стосується як виховання і навчання, так і низки управлінських, фінансових і господарських питань.
- Використання соціологічних підходів для виявлення ставлення батьків до шкільного життя має низку переваг. Якісні методи (глибинні інтерв'ю і фокус-групи) дозволяють виявити мотиваційну структуру певних дій батьків, з'ясувати їх бачення навчального процесу і шкільного життя взагалі, виявити весь спектр відповідної проблематики. Кількісні методи (жорстко структуровані масові опитування) показують інтенсивність певних проблем, дозволяють оцінити рівень підтримки реалізованих і потенційних проєктів, ефективність управлінських рішень, ефективність роботи шкільних сервісів тощо.
- Запропонований дизайн соціологічного дослідження можна використовувати як для оцінювання якості освіти в окремих школах (проводячи як вибіркові, так і суцільні опитування), так і в функції пілотного дослідження розрахунку додаткового індексу оцінки якості освіти в Україні.
- Проведене соціологічне дослідження засвідчило, що батьки школярів переважно досить позитивно оцінюють якість шкільної освіти, зокрема вважають, що школа достатньо готує дитину до подальшого навчання й гідного життя в суспільстві, а шкільних знань вистачить для успішного проходження зовнішнього незалежного оцінювання. Проте більшість родин не покладаються лише на шкільну освіту й наймають репетиторів для поглибленого вивчення навчальних предметів, насамперед тих, які необхідні для ЗНО.
- Робота шкіл також оцінюється переважно позитивно загалом і в певних аспектах. Так, батьки знайшли багато вдячних слів, щоб розповісти про свої найкращі враження від шкіл, де навчаються їхні діти. Утім, коли мова йде про недоліки, виявляється, що проблем школи мають дуже багато – і в навчальному процесі, і в педагогічному складі, і в матеріально-технічній забезпеченості тощо. Але головною проблемою для багатьох батьків є шкільні «побори», так звані «благодійні внески», тобто вимушеність здавати гроші на потреби школи.
- Батьки школярів переважно не схвалюють практику зборів коштів на потреби класу або школи, але ставляться до цього з розумінням, через те що бюджетних коштів бракує, школи недостатньо фінансуються, а потреби в дітей є вже сьогодні.
- Більшість родин отримують пропозиції надавати благодійну допомогу школі передусім у грошовому вигляді. Найчастіше ці кошти використовуються на ремонт, необхідні побутові потреби, підручники та дидактичні матеріали. Збором грошей і закупівлею необхідного майна займаються переважно представники батьківських комітетів, і в сучасній школі вчителі й адміністрація до цих коштів не мають стосунку. Хоча трапляються й винятки.

- Більшість батьків розраховують на прозору звітність з боку шкільної адміністрації, учителів, батьківських комітетів щодо витрачання зібраних батьківських і бюджетних коштів. На жаль, часто повної звітності батьки не отримують. Вони зазвичай краще інформовані про витрати коштів на рівні окремого класу, але як витрачаються гроші на рівні школи, не знають.
- Найбільш зручною формою звітування є дані в електронному вигляді, доступні на інтернет-сторінці школи. Проте далеко не всі батьки знають про наявність сайту школи, а якщо й знають, багато хто не досить добре з ним знайомий. Шкільним сайтам насамперед не вистачає оперативності в оновленні новин та інтерактивності, можливості зворотного зв'язку й комунікації. Ця роль наразі виконується найчастіше групами в соціальних мережах і месенджерах.
- Прозорість різних аспектів функціонування шкіл (навчального процесу, бюджетних питань, фінансів, роботи адміністрації, шкільного самоврядування, батьківських комітетів тощо) – це важливий компонент взаємодії школи та батьків, громади та суспільства взагалі. Її також важливо враховувати під час оцінювання якості освіти.
- Як ми бачимо, благодійні внески у школах є широко розповсюдженою практикою. І більшості батьків надто складно оцінити всі потреби закладів освіти, зокрема наскільки вони покриваються за рахунок бюджету і чи немає подвійного фінансування потреб школи за рахунок батьків. Це, безумовно, створює певну напруженість між батьками і вчителями, адміністраціями закладів освіти. Зі спілкування з директорами шкіл ми дізнаємось, що вони «відчують себе корупціонерами, тому що їх так сприймає громада чи суспільство взагалі через ці благодійні кошти».
- Працюючи більш ніж у 15 містах України зі школами, ми бачили різне ставлення директорів і батьків до цієї теми, але, як показало дослідження, більшість уважає, що це все ж таки ненормальна практика. У той же час ми намагаємось знизити рівень цієї напруженості, зробивши аналіз фінансування потреб закладів освіти більш простим і зрозумілим для кожного. Ми рекомендуємо закладам освіти підключатися до Єдиної системи відкритих бюджетів закладів освіти, яка і створювалася для того, аби, з одного боку, полегшити процес звітування директорів шкіл перед батьками, як того вимагає чинне законодавство, та, з іншого боку, дати можливість у правових спосіб залучати додаткове фінансування на потреби закладів у форматі онлайн, максимально уникаючи обігу готівки у школах. Ми створюємо інструмент зваженого ухвалення рішень від батьків. Перш ніж здати благодійні кошти у школу, ми пропонуємо батькам витратити 5–10 хвилин на аналіз тих даних, що є у Системі OpenSchool: чи оприлюднюють школи інформацію про свої потреби і звіти про використання бюджетних та позабюджетних коштів, чи здійснюють директори запити на дофінансування, чи було вже подібне фінансування в минулі роки. Усе це дає можливість об'єктивно і зважено ухвалити рішення – здавати кошти у школу чи ні, і якщо так – то обов'язково в безготівковому форматі. Це тривалий процес, який потребує не лише запровадження нових технологій та зміни чинної системи, але й готовності самого суспільства змінюватися, переосмислювати себе і свою роль у створенні комфортних умов для розвитку дітей. І важливим чинником у цьому є розвиток довіри і взаєморозуміння між директорами, вчителями, батьками і дітьми та всіма зацікавленими в підвищенні якості освіти сторонами. Тому реформування лише однієї гілки чи одного елементу системи не призведе до успіху – потрібні зміни в усіх сферах життя.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк, Тетяна. 2010. Якість освітніх послуг як головна умова конкурентоспроможності української системи вищої освіти. *Вісн. Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка* 14:32–37.
2. Біла книга. *Якість освіти в місті Каховка: стан, проблеми та напрями розвитку. Звіт за результатами соціологічного дослідження проведеного у червні 2017 року* / під ред. Володимира Коробова, Миколи Гоманюка, Ігора Даниленка. Каховка – Херсон: Гілея, 2017.
3. Білошицький, Сергій. 2016. «Сучасні тенденції стану громадської думки представників освітянського середовища України (За матеріалами соціологічних досліджень)». *Педагогічний пошук* 2:8–11.
4. Єльнікова, Галина і Григораш, Віктор. 2014. «Кваліметричний підхід до експертного оцінювання навчально-виховного процесу». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* 34:140–146.
5. Зленко, Станіслав. 2017. «Довіра соціальним інституціям». КМІС, 1 лютого. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678> (дата перегляду 03.06.2020).
6. Ільч, Людмила. 2016. «Трансформація професійно-технічної освіти в Україні: об'єктивні передумови та пошук шляхів підвищення якості освітніх послуг». *Соціально-трудові відносини: теорія та практика* 1:206–216.
7. Карпюк, Ольга. 2009. «Проблеми оцінки конкурентоспроможності освітніх послуг». *Економіка. Управління. Інновації* 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2009_2_18 (дата звернення: 29.05.2020).
8. Кузнецова, Наталія. 2014. «Оцінка факторів, що впливають на якість освітніх послуг в Україні». *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* 1-2:13–18.
9. Кулик, Олена. 2015. «Вибір системи індикаторів для оцінки якості надання освітніх послуг навчальними закладами». *Science Rise* 7(1):47–53.
10. Лукіна, Тетяна. 2009. «Технологія організації та проведення моніторингових досліджень якості шкільної освіти». С. 119–121 в *Анотовані результати науково-дослідної роботи інституту педагогіки за 2008 рік*. К.: Педагогічна думка.
11. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. *Разумков центр*, 27 березня 2019. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2> (дата перегляду 03.06.2020).

12. Савченко, Олександра. 1997. Державні освітні стандарти – важіль управління якістю освіти. *Освіта України* 17:1–2.
13. Савченко, Олександра. 2009. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. *Початкова школа* 8:1–6.
14. Слободянюк, Анатолій. 2020. Технологія соціологічного дослідження задоволеності здобувачів внту вищої освіти якістю освітнього процесу: *Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 27-28 квітня 2020 р.* URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/9937> (дата звернення: 29.05.2020).
15. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, м. Суми, 19-20 квітня 2013 р.* / під ред. Валентини Опанасюк. Суми: СумДУ, 2013.
16. Хмелевська, Ольга. 2017. «Репетиторство як складова тіньової освіти та можливості його оцінювання в Україні». *Демографія та соціальна економіка* 1:37–53.
17. Швець, Дмитро і Турба, Оксана. 2011. «Соціологічне опитування як механізм моніторингу задоволеності студентів станом навчально-виховного процесу». *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* 47:237–243.
18. Шишов, Сергей и Валентина Кальней. [1955] 2000. *Школа: мониторинг качества образования*. М.: Педагогическое общество России.
19. Шматков, Руслан. 2009. *Качество высшего профессионального образования: социально-философский анализ*. Новосибирск: Новосибирский государственный педагогический университет.
20. Щудло, Світлана. 2010. «Якість освіти як соціологічна проблема». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія* 146 (133):70–73.

ДОДАТОК 1 | СОЦІОЛОГІЧНА АНКЕТА “ЗРОБИМО ОСВІТУ В ШКОЛІ ЯКІСНІШОУ!”

Добрий день!

Компанія “Нью Імідж Маркетинг Груп” проводить опитування, яке стосується громадського сприйняття якості освітніх послуг в Україні. Просимо взяти участь у ньому. Опитування анонімне. Ваші відповіді будуть використані тільки в узагальненому вигляді після обробки на комп'ютері.

Організатори опитування гарантують конфіденційність ваших відповідей.

СКРІНІНГОВІ ЗАПИТАННЯ:

а. Чи є у вас у сім'ї учні державних (не приватних!) загальноосвітніх навчальних закладів (шкіл, а також гімназій, колегіумів, ліцеїв та інших шкіл)?

1. Так, є >>> *продовжити інтерв'ю*
2. Ні, немає >>> *кінець інтерв'ю*

б. В якому типі державної школі він (вона, вони) навчається?

1. Школа
2. Гімназія або колегіум
3. Ліцей
4. Спеціалізована школа
5. Навчально-виховний комплекс
6. Спеціальна школа
7. Інше >>> *кінець інтерв'ю*

1. Хто у вашій сім'ї приділяє більше уваги питанням, пов'язаним з навчанням вашої дитини (дітей)? Тільки одна відповідь!

1. Я >>> *переходити до основних запитань*
2. Мій партнер (чоловік/жінка) >>> *просимо запросити до заповнення анкети вашого партнера*
3. Бабуся/дідуся дітей >>> *просимо запросити його до заповнення анкети*
4. Інший член родини >>> *просимо запросити його до заповнення анкети*

**ПРОХАННЯ, ЩОБ ЦЮ АНКЕТУ ЗАПОВНИЛА САМЕ ОСОБА,
ЯКА БІЛЬШЕ ПРИДІЛЯЄ УВАГИ ПИТАННЯМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ З НАВЧАННЯМ ВАШОЇ ДИТИНИ (ДИТЕЙ)!**

2. Як ви вважаєте, за останні три роки можливість дати дітям хорошу шкільну освіту в Україні покращилась чи погіршилась? Тільки одна відповідь!

1. Значно покращилась
2. Дещо покращилась
3. Практично не змінилась
4. Дещо погіршилась
5. Значно погіршилась

3. Які проблеми вашої школи, на вашу думку, є найбільш гострими і потребують першочергового вирішення? Можна вказати декілька варіантів відповідей! Ротація

1. Байдужість вчителів
2. Відсутність електронних технологій навчання (інтернет, планшети, електронні книги тощо)
3. Відсутність єдиної форми одягу в учнів
4. Занадто важкий рюкзаки учня – дитині треба носити багато підручників
5. Занадто велике навчальне навантаження на дитину
6. Недостатня забезпеченість підручниками
7. Недостатня кількість гуртків, факультативів та спортивних секцій
8. Недостатня фінансова прозорість в роботі керівництва школи
9. Незадовільна організація харчування
10. Незадовільна охорона території школи
11. Незадовільна якість перевезення у шкільному автобусі
12. Незадовільний стан навчальних приміщень
13. Незадовільний стан спортивних та ігрових майданчиків
14. Неможливість освоїти навчальний матеріал без репетитора
15. Необхідність здавати гроші або інше на потреби школи
16. Низький рівень викладання навчальних дисциплін
17. Переповненість класів
18. Приниження дітей з боку вчителів
19. Приниження дітей з боку інших учнів
20. Хабарництво в школі
21. Холодно в приміщеннях навчальних закладів у зимовий час
22. Інше (вказіть) _____

4–13. Оцініть, будь ласка, якість освітніх послуг у Вашій школі по кожній з ознак, де 5 – найвища оцінка – дуже добре, а 1 – найнижча – дуже погано:

Відповідь у кожному рядку! Ротація питань 4–13

Виховна робота	1	2	3	4	5
Впровадження новітніх освітніх технологій	1	2	3	4	5
Збереження та зміцнення здоров'я дітей	1	2	3	4	5
Зовнішній вигляд школи, благоустрій її території	1	2	3	4	5
Матеріально-технічна забезпеченість	1	2	3	4	5
Об'єктивність оцінювання рівня знань учнів	1	2	3	4	5
Рівень безпеки дітей	1	2	3	4	5
Робота секцій, гуртків, студій	1	2	3	4	5
Харчування	1	2	3	4	5
Загальна якість роботи вашої школи	1	2	3	4	5

14. Чи згодні Ви, що ваша школа достатньо готує дитину до подальшого навчання і гідного життя в суспільстві? Тільки одна відповідь!

1	Так, цілком	2	Скоріше так	3	Скоріше ні	4	Зовсім ні
---	-------------	---	-------------	---	------------	---	-----------

15. Які напрямки розвитку і реформування освіти у Вашій школі ви вважаєте пріоритетними? Можна вказати декілька варіантів відповідей! Ротація

1. Вдосконалення матеріально-технічної бази
2. Впровадження інклюзивної освіти (можливість дітям з інвалідністю навчатися разом з усіма)
3. Забезпечення державно-громадського управління (збільшення впливу батьківських комітетів)
4. Збереження та зміцнення здоров'я дітей в школі
5. Розвиток міжнародного партнерства з можливістю продовження освіти за кордоном
6. Розробка та впровадження нових навчальних програм, підручників, технологій
7. Участь школи у проєктах, грантах
8. Ширше впровадження та вдосконалення профільного навчання (за майбутньою професією)
9. Інше (вказіть) _____

16. Впровадження яких електронних технологій у ваші школі ви вважаєте пріоритетним?

Можна вказати декілька варіантів відповідей! Потація

1. Дистанційне навчання в мережі інтернет
2. Використання соціальних мереж для вирішення навчальних задач
3. Впровадження шкільних журналів в Інтернеті
4. Зaproвадження електронних підручників
5. Впровадження інноваційних пристроїв у освітній процес (інтерактивні дошки, різноманітні електронні пристрої тощо)
6. Впровадження електронної бібліотеки
7. Інше (вказіть) _____

17. Чи вважаєте Ви, що вашому школяреві (школярці, школярам) надається у школі достатньо знань для успішного проходження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)?

1	Так, цілком	2	Скоріше так	3	Скоріше ні	4	Зовсім ні
---	-------------	---	-------------	---	------------	---	-----------

18. З яких навчальних предметів Ви наймаєте або наймали репетиторів для поглибленого їх вивчення? Можна вказати декілька варіантів відповідей! Потація

1	Хімія	5	Українська мова	9	Географія	13	Музика
2	Фізика	6	Іноземна мова	10	Правознавство	14	Інший (впишіть)
3	Біологія	7	Математика	11	Креслення	15	Не маємо такого досвіду
4	Історія	8	Інформатика	12	Малювання		

19. Якою, на Вашу думку, має бути оптимальна кількість учнів у класі? Тільки одна відповідь!

1	2	3	4	5	6	6
до 10-и	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-40

20. Чи пропонують Вам у вашій школі надавати благодійну допомогу на потреби школи чи на інші додаткові цільові витрати?

1	Так, постійно	2	Так, час від часу	3	Ні >>> перехід до питання 26
---	---------------	---	-------------------	---	------------------------------

21. В якому вигляді Вам частіше пропонують надавати благодійну допомогу на потреби школи? Можна вказати декілька варіантів відповідей! Потація

1. Гроші готівкою
2. Гроші перерахуванням на банківський рахунок школи
3. Товарами
4. Послугами, власною працею

22. Скільки в середньому щомісяця з розрахунку на одного учня ви здасте на потреби школи?

1	2	3	4	5	6
до 25 грн	25-49	50-99	100-199	більше 200	не здаємо грошей

23. На які додаткові витрати Вам доводиться здавати гроші у вашій школі протягом року?

Можна дати декілька варіантів відповіді Потація

1. Підручники і спеціальні зошити
2. Спеціальний одяг, форма (спортивний одяг, халати, взуття, тощо)
3. Харчування
4. На організацію розділення класу на групи (мовні та інші предмети)
5. Гроші на ремонт класу і школи
6. На потреби школи (миючі засоби, папір, інструменти тощо)
7. Прибирання класу, школи, пришкольної території (оплата послуг тих, хто це виконує)
8. Подарунки вчителям, директору
9. Кошти на організацію заходів
10. Охорона території школи (оплата послуг тих, хто це виконує)
11. Участь у олімпіадах, турнірах, конкурсах

24. Якщо у вас просять здати кошти, то як це частіше відбувається: вам кажуть на що саме треба здати кошти, або спочатку ви здасте кошти, а потім вам розказують на що саме їх витратили?

1. Спочатку вказують на що саме
2. Потім розказують на що витратили
3. Взагалі нічого не кажуть
4. Не знаю >>> *перехід до запитання 26*

25. Хто саме займається збором коштів у вашій школі? Можна вказати декілька варіантів відповідей! Ротація

1. Класний керівник
2. Директор або завуч (якщо він не ваш класний керівник)
3. Представник батьківського комітету
4. Бухгалтер школи
5. Обрана особа з числа батьків
6. Інша особа
8. Не знаю

26. Яке з суджень найкраще описує ваше ставлення до збирання грошей на потреби школи?

1. Це цілком нормальна практика, без якої нормальна робота школи є неможливою
2. Це ненормальна практика, але без неї нормальна робота школи є неможливою
3. Це ненормальна практика, яку треба припинити
4. Інше (*вказіть*) _____

27. Чи повинна адміністрація школи звітувати з різних питань життя школи, перед батьками або іншими опікунами учнів?

1. Так, обов'язково
2. Так, але це не обов'язково
3. Ні, не повинна >>> *перехід до питання 31*
4. Мене це не цікавить >>> *перехід до питання 31*

28. За якими видами діяльності школи повинні звітувати? Можна вказати декілька варіантів відповідей! Ротація

1. За те як витрачаються батьківські кошти
2. За те як витрачаються бюджетні кошти
3. За нововведення в освітньому процесі
4. За нові постанови міністерства освіти
5. Інше (*вказіть*) _____

29. У якому форматі ви би хотіли, щоб школи перед вами звітували? Можна вказати декілька варіантів відповідей! Ротація

1. Оприлюднення звіту на інтернет-сторінці школи
2. Оприлюднення звіту на інтернет-сторінці місцевого відділу освіти
3. Усне звітування на загальних батьківських зборах
4. Усне звітування на зборах батьківського комітету
5. Я хочу отримувати звіт особисто через інтернет-розсилку
6. Інше (*вказіть*) _____

30. Хто має звітувати? Можна вказати декілька варіантів відповідей! *Ротація*

1. Класний керівник
2. Директор або завуч
3. Представник батьківського комітету
4. Бухгалтер школи
5. Інша особа

31. Чи має ваша школа власний інтернет-сайт?

1. Так
2. Ні >>> *перехід до питання 39*
3. Не знаю >>> *перехід до питання 39*

32. Як часто ви відвідуєте інтернет-сайт вашої школи?

1. Майже щодня
2. Не менше одного разу на тиждень
3. Не менше одного разу на місяць
4. Не менше одного разу на квартал
5. Не менше одного разу на рік
6. Жодного разу не відвідував

33. З якою метою ви відвідуєте інтернет-сайт вашої школи? Можна вказати декілька варіантів відповідей! *Ротація*

1. Подивитись шкільні новини
2. Перевірити розклад занять
3. Перевірити успішність навчання моєї дитини
4. Взяти участь у обговоренні на інтернет-форумі школи
5. Написати лист до керівництва школи або вчителів
6. Перевірити фінансову звітність школи
7. Інше (вказіть) _____

34-38. Оцініть, будь ласка, інтернет-сайт вашої школи, де 5 – найвища оцінка, а 1 – найнижча:
Відповідь у кожному рядку!

Зручність інтерфейсу (легкість у користуванні)	1	2	3	4	5
Інформативність (насиченість корисною інформацією)	1	2	3	4	5
Оперативність (частота оновлення інформації)	1	2	3	4	5
Інтерактивність (можливість комунікації з людьми)	1	2	3	4	5
Зовнішній вигляд (естетична привабливість)	1	2	3	4	5

39-43. Оцініть, будь ласка, наскільки ви довіряєте наступним суб'єктам освітньої системи, де 5 – повністю довіряю, а 1 – цілком не довіряю: *Відповідь по кожному рядку!*

Вчителям	1	2	3	4	5
Директорам шкіл	1	2	3	4	5
Батьківським комітетам	1	2	3	4	5
Працівникам місцевих відділів народної освіти	1	2	3	4	5
Громадським організаціям, які займаються шкільними проблемами	1	2	3	4	5

44. Яким чином організовано навчальний процес у вашій школі під час карантину? Можна вказати декілька варіантів відповідей!

1. Проводяться он-лайн заняття і консультації
2. Вчителі розташовують відео-матеріали в інтернеті
3. Вчителі зв'язуються по телефону та через месенджери
4. Проводиться регулярна перевірка знань
5. Вчителі використовують спеціалізовані онлайн платформи (Гугл-клас та інші)
6. Навчання під час карантину взагалі не організовано >>> *перехід до питання 46*
7. Інше (вказіть) _____

45. Наскільки ефективно, на Вашу думку, організовано навчальний процес у вашій школі під час карантину?

1. Робиться все можливе в умовах карантину
2. Робиться багато, проте не всі можливості використовуються
3. Дещо робиться, проте більшість можливостей не використовується
4. Лише робиться вигляд, що йде навчання
5. Абсолютно нічого не робиться

НА ЗАВЕРШЕННЯ, КІЛЬКА ЗАПИТАНЬ ПРО СЕБЕ:

46. Ваш вік: *Запишіть повну кількість років!*

47. Ваша стать: 1. Чоловіча 2. Жіноча

48. Вкажіть, будь ласка, скільки у Вашій сім'ї школярів?

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

49. В яких класах він (вона, вони) навчаються?

1. Молодша школа (1-4 клас)
2. Середні класи (5-9 класи)
3. Старші класи (10-11 класи)

50. Вкажіть, будь ласка, Вашу сферу зайнятості (до введення карантину)? Одна відповідь

1. Працюю повний / неповний робочий день на державному підприємстві
2. Працюю повний / неповний робочий день в приватній компанії
3. Працюю на себе (самозайнятий)
4. Безробітний / ня
5. Учень, студент, аспірант
6. Непрацюючий пенсіонер
7. Домогосподарка / у декреті
8. Інше (вказіть) _____

51. Ваш сімейний стан?

52. Рівень вашої освіти?

53. Матеріальний стан Вашої родини?

1. Грошей вистачає тільки на їжу
2. Нам вистачає грошей на їжу, але купувати одяг чи взуття вже складно
3. Нам вистачає грошей на їжу і одяг, але купувати такі речі, як холодильник або телевізор складно (потрібно накопичити або зайняти)
4. Ми можемо купувати деякі дорогі речі (як, наприклад, телевізор або холодильник), але не можемо собі дозволити все, що хочемо
5. Ми можемо дозволити собі купити все, що хочемо

54. Тип населеного пункту, в якому знаходиться школа вашої дитини (дітей)

1. Сільський населений пункт (село, селище)
2. Селище міського типу
3. Місто

55. Місце вашого проживання (вказіть область або м. Київ)

ЩИРО ВДЯЧНІ ВАМ ЗА ІНТЕРВ'Ю!

ДОДАТОК 2

ВИБІРКА МАСОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ТАБЛИЦЯ 1. СТРАТИФІКАЦІЯ ЗА ОБЛАСТЯМИ
УКРАЇНИ

ОБЛАСТІ	Генеральна сукупність: кількість учнів ЗНЗ	%	Вибіркова сукупність: кількість батьків учнів ЗНЗ
Вінницька	167475	4.1	25
Волинська	140511	3.4	21
Дніпропетровська	337600	8.2	51
Донецька	166751	4.0	25
Житомирська	138693	3.4	21
Закарпатська	167168	4.1	25
Запорізька	170556	4.1	26
Івано-Франківська	158346	3.8	24
Київська	219843	5.3	33
Кіровоградська	96561	2.3	15
Луганська	55484	1.3	8
Львівська	282672	6.9	43
Миколаївська	118153	2.9	18
Одеська	269088	6.5	41
Полтавська	136053	3.3	21
Рівненська	164864	4.0	25
Сумська	98218	2.4	15
Тернопільська	111698	2.7	17
Харківська	252466	6.1	38
Херсонська	112637	2.7	17

Хмельницька	136177	3.3	21
Черкаська	117094	2.8	18
Чернівецька	105950	2.6	16
Чернігівська	96911	2.4	15
м. Київ	305733	7.4	46
ЗАГАЛОМ	4126702	100.0	625

ВІБІРКА МАСОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТАБЛИЦЯ 2. СТРАТИФІКАЦІЯ ЗА ТИПАМИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

ОБЛАСТІ	Відсоток учнів міських та сільських середніх ЗНЗ у кожній області		Вибіркова сукупність: кількість батьків учнів ЗНЗ	
	Міські населені пункти	Сільська місцевість	Міські населені пункти	Сільська місцевість
Вінницька	60.8	39.2	15	10
Волинська	54.2	45.8	11	10
Дніпропетровська	86.7	13.3	44	7
Донецька	87.9	12.1	22	3
Житомирська	67.3	32.7	14	7
Закарпатська	42.1	57.9	11	14
Запорізька	79.5	20.5	21	5
Івано-Франківська	49.4	50.6	12	12
Київська	66.3	33.7	22	11
Кіровоградська	71.4	28.6	11	4

Луганська	77.8	22.2	6	2
Львівська	66.7	33.3	29	14
Миколаївська	70.4	29.6	13	5
Одеська	68.6	31.4	28	13
Полтавська	69.7	30.3	15	6
Рівненська	46.9	53.1	12	13
Сумська	77.7	22.3	12	3
Тернопільська	54.6	45.4	9	8
Харківська	85.8	14.2	33	5
Херсонська	66.3	33.7	11	6
Хмельницька	68.1	31.9	14	7
Черкаська	64.4	35.6	12	6
Чернівецька	44.6	55.4	7	9
Чернігівська	73.7	26.3	11	4
м. Київ	100.0	0.0	46	0
ЗАГАЛОМ			441	184

ВИБІРКА МАСОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ТАБЛИЦЯ 3. СТРАТИФІКАЦІЯ ЗА СТУПЕНЯМИ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ОБЛАСТІ	Генеральна сукупність: учні різних ступенів загальної середньої освіти			Вибіркова сукупність: батьки учнів різних ступенів загальної середньої освіти		
	Початкова школа	Середня школа	Старша школа	Початкова школа	Середня школа	Старша школа
Вінницька	71762	79040	16673	10	12	3
Волинська	58879	66925	14707	9	10	2
Дніпропетровська	144142	158165	35293	22	23	6
Донецька	69358	78609	18784	10	12	3
Житомирська	58694	65559	14440	9	10	2
Закарпатська	70650	78924	17594	10	12	3
Запорізька	72479	79913	18164	11	13	2
Івано-Франківська	66073	76540	15733	10	12	2
Київська	97444	102316	20083	15	15	3
Кіровоградська	41417	45104	10040	7	7	1
Луганська	22909	25982	6593	3	4	1
Львівська	118096	133130	31446	18	20	5
Миколаївська	50607	55556	11990	8	9	1
Одеська	116305	125822	26961	18	19	4

Полтавська	57197	64747	14109	8	10	3
Рівненська	70460	76514	17890	11	12	2
Сумська	41647	46876	9695	6	8	1
Тернопільська	46701	54597	10400	7	8	2
Харківська	105687	118745	28034	16	17	5
Херсонська	48191	52408	12038	7	8	2
Хмельницька	56937	64383	14857	9	10	2
Черкаська	48973	54881	13240	8	8	2
Чернівецька	44919	49423	11608	7	7	2
Чернігівська	39998	45178	11735	6	7	2
м. Київ	130716	139943	35074	20	21	5
ЗАГАЛОМ	1750241	1939280	437181	265	294	66

ВИБІРКА МАСОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ТАБЛИЦЯ 4. ВИБІРКОВА СУКУПНІСТЬ БАТЬКІВ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ СЕРЕДНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ, СТРАТИФІКОВАНА ЗА ОБЛАСТЯМИ, ТИПАМИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ І СТУПЕНЯМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ОБЛАСТІ	Міські поселення			Сільська місцевість			ЗАГАЛОМ
	Початкова школа	Середня школа	Старша школа	Початкова школа	Середня школа	Старша школа	
Вінницька	6	7	2	4	5	1	25
Волинська	5	5	1	4	5	1	21

Дніпропетровська	19	20	5	3	3	1	51
Донецька	9	10	3	1	2	0	25
Житомирська	6	7	1	3	3	1	21
Закарпатська	4	6	1	6	6	2	25
Запорізька	9	10	2	2	3	0	26
Івано-Франківська	5	6	1	5	6	1	24
Київська	10	10	2	5	5	1	33
Кіровоградська	5	5	1	2	2	0	15
Луганська	2	3	1	1	1	0	8
Львівська	12	14	3	6	6	2	43
Миколаївська	6	6	1	2	3	0	18
Одеська	12	13	3	6	6	1	41
Полтавська	6	7	2	2	3	1	21
Рівненська	5	6	1	6	6	1	25
Сумська	5	6	1	1	2	0	15
Тернопільська	4	4	1	3	4	1	17
Харківська	14	15	4	2	2	1	38
Херсонська	5	5	1	2	3	1	17
Хмельницька	6	7	1	3	3	1	21
Черкаська	5	6	1	3	2	1	18
Чернівецька	3	3	1	4	4	1	16
Чернігівська	4	5	2	2	2	0	15
м. Київ	20	21	5	0	0	0	46
ЗАГАЛОМ	187	207	47	78	87	19	625

ДОДАТОК 3 | ЄДИНА СИСТЕМА ВІДКРИТИХ БЮДЖЕТІВ ШКІЛ

Єдина система відкритих бюджетів шкіл – це онлайн-платформа, яка дозволяє аналізувати фінансування потреб закладів освіти. Єдина система відкритих бюджетів шкіл розроблялась на основі консультацій, інтерв'ю та фокус-групових досліджень з батьками, вчителями, директорами закладів освіти та працівниками управлінь освіти. Система відповідає нормам Бюджетного кодексу України, положень Законів України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про освіту», «Про доступ до публічної інформації» та постанови Кабінету Міністрів України № 1222 від 04.08.2000 р. «Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування» та підтримується Антикорупційною ініціативою Європейського Союзу в Україні.

СИСТЕМА СТВОРЕНА ТАКИМ ЧИНОМ, ЩОБ...

Освітні заклади могли:

- бути максимально прозорими та відкритими;
- бути сучасними;
- спростувати процес звітування перед громадою щодо отримання та використання бюджетних та позабюджетних коштів та благодійної допомоги;
- виконувати норми Закону України «Про освіту», зокрема ст. 30 у частині 2–3 (щодо обов'язкової публікації фінансової «інформації та документів»;
- виконувати норми Закону України «Про доступ до публічної інформації», зокрема ст. 10 у частині, де говориться, що «розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати і регулярно оновлювати інформацію у формі відкритих даних на своїх веб-сайтах»⁴;
- вибудовувати продуктивний діалог між адміністрацією та батьками, тим самим збільшуючи довіру до директорів, вчителів та самої системи освіти;
- додатково залучати кошти на потреби закладу та освітнього процесу у форматі краудфандингу;
- отримувати благодійну допомогу на спеціальні рахунки онлайн через банківські картки.

⁴ Публічна інформація у формі відкритих даних – це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання. Стаття 10-1. Для оприлюднення наборів даних використовуються такі формати (Структуровані): RDF*, XML*, JSON*, CSV*, XLS(X), ODS*, YAML*. Постанова КМУ від 21 жовтня 2015 р. № 835

Батьки:

- мали можливість у зручний спосіб отримувати інформацію на які потреби освітніх закладів виділяються кошти з місцевих бюджетів;
- мали доступ до звітів закладів освіти про використання благодійної допомоги;
- знали хто, що, коли, на що та скільки пожертвував на потреби закладу освіти;
- знали які взагалі потреби є у закладі освіти;
- мали можливість переводити гроші на рахунки закладів освіти зі своїх банківських карток онлайн;
- мали можливість брати участь у вирішенні першочергових потреб закладів освіти;
- мали можливість вести конструктивний діалог з адміністрацією закладу освіти;
- мали можливість допомагати закладам освіти залучати додаткові кошти на проекти.

Меценати:

- мали можливість підтримувати заклади освіти онлайн;
- мали вільний доступ до звітів щодо використання отриманих та витрачених коштів освітніми закладами;
- мали можливість слідкувати за процесом збору коштів на конкретні потреби закладів освіти.

Щоб підключити заклад освіти до Єдиної система відкритих бюджетів шкіл, вам необхідно надіслати на електронну пошту office@fundunion.org наказ від закладу у довільній формі, в якому вказати:

- повну назву та адресу закладу;
- банківські реквізити закладу (МФО, ЄДРПОУ, спеціальні рахунки у Державній казначейській службі України);
- ПІБ відповідальної особи закладу, хто буде адмініструвати профіль у Системі;
- контактний телефон відповідальної особи та її електронну пошту.

Впровадження Єдиної система відкритих бюджетів шкіл та її використання реалізується на безоплатній основі!

ДОДАТОК 4 | БЛАГОДІЙНА ДОПОМОГА У ШКОЛІ: ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

ПРОПОНУЮТЬ ЗДАТИ ГРОШІ У ШКОЛІ?

ЩО РОБИТИ?

БАТЬКАМ ПРОСТИМИ СЛОВАМИ ПРО СКЛАДНЕ.

1. Спочатку поцікавтеся чи дійсно є така потреба у вашій школі, чи ця потреба опублікована на сайті закладу чи на сайті Єдиної системи відкритих бюджетів шкіл. Пам'ятайте, що школа повинна заявляти про свої потреби публічно.
2. Поцікавтеся чи ця потреба була внесена у кошторис закладу.
3. Дізнайтеся чи фінансувалася подібна потреба протягом декількох минулих років у вашій школі з місцевого бюджету і якщо так, то у якому обсязі. І чи фінансувалася схожа потреба в іншій школі.
4. Довідайтеся чи отримувала ваша школа раніше благодійну допомогу на подібну потребу, а також від кого і у якому обсязі?
5. З'ясуйте, чи подавав ваш директор запити на дофінансування цієї потреби за рахунок місцевого бюджету.

Лише після цього, приймайте рішення – чи готові ви здати кошти чи ні.

Можливо, директор робив усе від нього залежне, щоб перекрити цю потребу за рахунок місцевого бюджету, але її так і не профінансували... Наприклад, у Херсонській школі була ситуація, коли директору тричі відмовляли в облаштуванні комп'ютерного класу, поки його запит все ж таки був схвалений. І завдяки активній роботі директора, школа отримала нові комп'ютери, придбання яких профінансувала місцева влада. Але буває і так, що директор не хоче «зв'язуватися з бюджетними коштами», вважаючи, що простіше попросити гроші у батьків. Інколи через вчителів, голів батьківських комітетів, батькам доноситься інформація про «необхідність» здавати гроші на певні потреби освітнього закладу, хоча ці гроші можна отримати з місцевого бюджету. Ми категорично проти такого підходу!

Ви маєте пам'ятати, що:

- освітня діяльність закладами освіти відбувається на основі виданої ліцензії;
- ліцензії видаються тим, хто спроможний надавати освітні послуги (відповідно до українського законодавства), а також тим, хто може забезпечити утримання та розвиток матеріально-технічної бази закладу освіти на належному рівні;

- прибирання приміщень, заходи з охорони, забезпечення закладів товарами гігієни, ремонтні роботи та інші, які здійснюються для підтримання нормальних санітарно-гігієнічних умов – все це відноситься до матеріально-технічної бази; відповідно кошти, які заклад отримує як благодійну допомогу, забороняється витратити на такі статті витрат;
- відповідно до Бюджетного кодексу благодійні внески мають витратитись виключно на основну, тобто освітню, діяльність закладу освіти;
- фінансово-господарське утримання належить до основної діяльності засновника, тобто місцевої ради та її виконавчих органів.

Пам'ятайте, що «благодійна діяльність – це добровільна особиста та/або майнова допомога, що не передбачає одержання благодійником прибутку» (інформація з Закону «Про благодійну діяльність та благодійні організації»). Вас ніхто не має права змушувати здавати так звані «благодійні» кошти. Якщо таке відбувається – зверніться до управління освіти або міської чи обласної ради зі скаргою.

Якщо ж ви все ж таки вирішили пожертвувати кошти школі, то робіть це у законний спосіб, тобто:

1. Придбайте товар, і передайте його, як благодійну допомогу. Керівник закладу повинен створити комісію для отримання благодійної допомоги та затвердити акт приймання-передачі матеріальних цінностей зі вказівкою ціни, складений цією комісією. Він також має розмістити інформацію про надходження та використання благодійної допомоги на сайті закладу освіти.
2. Пожертвуйте кошти на спеціальний рахунок школи, який має бути відкритий у Державній казначейській службі України. Реквізити рахунку запитайте в адміністрації закладу. Тоді ви зможете зі своєї банківської картки пожертвувати кошти через Єдину систему відкритих бюджетів шкіл. Так ваші кошти потраплять безпосередньо на спеціальний рахунок школи, ви отримаєте банківську квитанцію, і на сайті OpenSchool одразу з'явиться інформація про надходження вашої благодійної допомоги.
3. Пожертвуйте кошти на рахунок благодійного фонду, що діє при школі. Законом не заборонено благодійним фондам збирати кошти, за які потім будуть закупуватися потрібні товари та передаватися закладам освіти у якості благодійної допомоги. Але ви повинні довіряти цим благодійним фондам, і бути впевненими, що ваші кошти дійсно підуть на потреби закладу. Тому будьте пильними щодо вибору цього варіанту підтримки.

Не забувайте, тільки свідомий та відповідальний підхід до цього питання дозволить вам вплинути на якість освітнього процесу у вашій школі, на реформування освіти в цілому, а також на зниження можливих корупційних ризиків у закладах освіти. На жаль, недоброчесне використання благодійних коштів досі присутнє в українських школах. Але є і позитивні приклади співпраці батьків з директорами, вчителями, які спільними зусиллями змінюють освітній простір на краще.

ШКОЛА ОЧИМА БАТЬКІВ: ГРОМАДСЬКЕ СПРИЙНЯТТЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Звіт за результатами
соціологічного дослідження

Дизайн та верстка: М. Афанасьєв
Коректура: В. Демченко, А. Маркелюк

Підписано до друку 14.06.2020 р.
Формат 64x90/16.
Умов. друк. арк. 5,34.
Наклад 500 прим.

видавництво
ГІЛЕЯ **Точка**
друкарня

ФОП Коуров О.С.
м. Херсон, Новомиколаївське шосе, 7а
+38 (050) 396-43-46
www.dot.ks.ua

